

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Michal Bušek

POJEM A PRÁVNÍ DŮSLEDKY PŘEKROČENÍ MEZÍ NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 4. prosince 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 4. prosince 2008

Michal Bušek

Poděkování

Děkuji panu JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování. Zároveň jsem vděčný za poskytnuté rady panu prof. Paul McCutcheonovi LL.M, LL.D z University Limerick, Irsko.

V Praze dne 4. prosince 2008

Michal Bušek

OBSAH

ÚVOD	1
1 OBECNĚ K INSTITUTŮM NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE	3
1.1 SPOLEČNÉ ZNAKY A ROZDÍLY	5
2 PODMÍNKY A MEZE JEDNÁNÍ V NUTNÉ OBRANĚ A KRAJNÍ NOUZI... 8	8
2.1 PUTATIVNÍ NUTNÁ OBRANA A KRAJNÍ NOUZE	9
3 PŘEKROČENÍ MEZÍ NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE - EXCES	12
3.1 VYMEZENÍ POJMŮ	13
3.1.1 Útok.....	15
3.1.2 Nepřiměřenost obrany způsobu útoku	17
3.1.3 Obrana „zcela zjevně“ nepřiměřená	21
3.1.4 Vztah nutné obrany a vzájemného napadení	22
3.2 PRÁVNÍ DŮSLEDKY PŘEKROČENÍ MEZÍ NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE	24
4 NUTNÁ OBRANA A KRAJNÍ NOUZE V <i>COMMON LAW</i>.....	30
4.1 OBECNĚ K OKOLNOSTEM VYLUČUJÍCÍM PROTIPRÁVNOST V SYSTÉMU COMMON LAW	30
4.2 NUTNÁ OBRANA V ANGLOAMERICKÉM PRÁVU	31
4.2.1 Subjektivní hodnocení okolností sebeobrany.....	35
4.2.2 Domnělá obrana a exces.....	38
4.2.3 Vývoj práva sebeobrany v Irsku.....	38
4.2.4 Subsidiarita sebeobrany?.....	40
4.2.5 Nepřiměřená obrana a usmrcení útočnicka při obraně	42
4.2.6 Obrana obydlí.....	45
4.2.7 Bezprostřednost nebezpečí hrozícího z útoku	46
4.2.8 Útok zčásti přivozený obráncem	48
4.3 KRAJNÍ NOUZE V ANGLOAMERICKÉM PRÁVU	50
4.3.1 Velká Británie – R v Dudley a Stephens 1884	51
4.3.2 Spojené státy americké – US v Holmes 1842.....	54
4.3.3 Diskuze nad případy lidských obětí	55
4.3.4 Moderní pojetí stavu nouze.....	59
4.3.5 Krajní nouze v oblasti medicíny.....	60
4.3.6 Donucení okolnostmi	61
4.4 SHRNUTÍ	62
5 STANOVISKO K DOMÁCÍ ÚPRAVĚ DE LEGE FERENDA.....	64
6 ZÁVĚR.....	66
BIBLIOGRAFIE	69
RESUMÉ	73

Úvod

Téma nutné obrany a krajní nouze je předmětem neutuchajícího zájmu médií i široké veřejnosti. Často slýcháme nářky nad nedokonalostí právního řádu, zejména když se objeví informace o rozhodnutí, které je vnímáno jako nespravedlivé. Bývá tomu tak v případech, kdy je odsouzen bránící se, o němž panuje přesvědčení, že je nevinný, anebo naopak proto, že je osvobozen násilník zaštiťující se nutnou obranou. Zajímalo mě, jak je to s nutnou obranou a krajní nouzí podle platného práva doopravdy, jak přesně jsou traktovány v teorii a jak aplikovány v praxi. Z tohoto hlediska nejpálčivější se jeví problém, jaká jednání v takových situacích jsou ještě dovolená, a která už mají být zakázána jako protiprávní. Z toho vychází problematika podmínek, s jejichž splněním zákon spojuje vyloučení protiprávnosti takových činů jinak trestných. Tyto výklady jsou východiskem, od něhož se odvíjí další úvahy. Následně se zabývám související otázkou excesu, tedy vybočení z rámce takových podmínek a mezí. Je to právě exces, který vzbuzuje emotivní reakce, neboť v tomtéž jednání bude obžaloba spatřovat znaky trestného činu, obhajoba naopak bude argumentovat tou či onou okolností vylučující protiprávnost. Proto jsem věnoval pozornost systematickému vymezení pojmů, s nimiž zákon v souvislosti s excesem pracuje.

Je třeba připomenout, že účelem obou institutů je aktivní a uvědomělé vystupování občanů na ochranu zájmů vlastních, jiných osob anebo celé společnosti, uplatnění práva proti bezpráví. Jsou účinným nástrojem boje proti trestné činnosti, neboť zabraňují škodám na chráněných zájmech a zároveň vychovávají delikventy

k zachování právních norem. Jsou efektivnější a pohotovější reakcí na protiprávní jednání než hrozba nejistým budoucím trestem. V právních řádech existovaly odpradáva a zejména od středověku nahrazovaly chybějící zásah veřejné moci. Toto poslání si zachovaly dodnes. Proto je potřeba odměřovat kriminalizaci jednání blížkých nutné obraně a krajní nouzi na miskách vah.

V další části jsem se pokusil popsat instituty obdobné nutné obraně a krajní nouzi, jak je upravují některé právní řády zemí systému *common law*, především Irské republiky, kde jsem měl možnost jeden rok trestní právo studovat. Pomocí řady kasuistik jako specifického pramene tamního práva demonstruji jeho odlišnosti, ale i shodné znaky s českou úpravou.

Při popisu stávající domácí úpravy jsem vycházel z dostupných učebnic, komentářů a odborných pojednání, v komplikovanějších otázkách mi byly vodítkem především práce Vokouna, Solnaře a Dolenského¹. Ve stručnosti jsem zapracoval i relevantní změny obsažené v právě projednávaném návrhu nového trestního zákoníku. Ze zahraničních zdrojů bych vyzdvihl učebnici McAuleyho a McCutcheona a tzv. *Consultation papers*² irské Rady pro právní reformu, které podrobně vykládají angloamerickou úpravu za pomoci srovnávací metody.

Práce vychází z právního stavu, jak jsem jej shledal k listopadu 2008.

---

¹ Vokoun, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, AUC Iuridica 3, Praha, 1989; Solnař, V. a kol.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003; Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany, in Sborník prací z trestního práva, UK Praha 1969

² McAuley, F., McCutcheon, J. P.: Criminal Liability, Round Hall Sweet&Maxwell, 2000; Law Reform Commission: Consultation Paper on Duress and Necessity, Dublin, 2006; Law Reform Commission: Consultation Paper on Legitimate Defence, Dublin, 2006. Obdoba našich věcných záměrů či důvodových zpráv, dokument obsahující podněty k budoucí kodifikaci irského trestního práva.

1 Obecně k institutům nutné obrany a krajní nouze

Nutná obrana a krajní nouze jsou trestněprávní instituty umožňující osobám, které se obvykle bez svého přičinění ocitly v právně kvalifikované svízelné situaci, jednat způsobem, který by jinak zakládal trestní odpovědnost. Důvodem je prospěšnost takového jednání z individuálního i celospolečenského hlediska. Jednající osoba totiž v konkrétním případě vystupuje na ochranu svých anebo společenských zájmů chráněných prostřednictvím trestního zákona. Z teoretického hlediska se jedná o tzv. okolnosti vylučující protiprávnost, tedy znak skutkové podstaty, resp. nebezpečnost činu pro společnost coby materiální stránku trestného činu, bez jejichž naplnění se o trestný čin vůbec nejedná. Proto je jednání v nutné obraně či krajní nouzi beztrestné a dovolené.

Opírá se navíc o právní prameny té nejvyšší síly, když pro případ smrtelných následků Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“) v článku 6 odst. 4 stanoví, že není porušením práva na život, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.³ Jakousi specifickou formou nutné obrany proti útoku na demokratický řád pak je právo na odpor podle článku 23 Listiny.

Na úrovni mezinárodněprávní připouští čl. 2 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) zbavení života použitím síly, které není víc než zcela

---

³ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

nezbytné při obraně člověka proti nezákonnému násilí.⁴ Z toho lze dovodit, že použití síly takové intenzity není přípustné při obraně majetku,⁵ což neodpovídá závěrům části české nauky, která usmrcení na ochranu majetku označuje za možné.⁶ Český Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2002⁷ přinejmenším ublížení na zdraví na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí připustil. Osobně se domnívám, že ani usmrcení na ochranu majetku (alespoň v podobě ochrany obydlí) nemusí vždy apriori překročit meze zcela zjevné nepřiměřenosti obrany způsobu útoku. S jistou mírou zjednodušení se nabízí otázka, proč by měl obyvatel rodinného domku s obranou čekat, než zloděj, který již překonal zahradní plot, vypáčí vstupní dveře? Snad aby se přesvědčil, zda si jde „pouze“ pro jeho televizor, anebo zda dojde i k útoku proti osobě? Tím nenavrhuji stanovení zákonné licence bez dalšího v takové situaci usmrtit, spíše apeluji na orgány činné v trestním řízení, aby takový případ posuzovaly jako exces opravdu jen v případech, kdy obránce zcela flagrantně nadřadil zájem na ochraně svého majetku (a to pouze majetku čili bez ohrožení vlastní osoby) nad hodnotu života útočníka (a to pouze života, vždyť ublížení na zdraví je v podstatě jediný způsob, který obránci zbývá). Za obydlí je přitom podle judikátu R 47/1997 nutno považovat nejen dům jako takový, nýbrž i přilehlou ohrazenou zahradu, ohrazený dvůr apod. Takové místo tedy požívá ochrany obydlí (domovní svobody) ve smyslu čl. 12 Listiny a §238 trestního zákona. Souladu s výše uvedeným

---

⁴ č. 209/1992 Sb., která je ve smyslu čl. 10 Ústavy ČR (úst. zák. č. 1/1993 Sb.) součástí našeho právního řádu s aplikační předností před běžnými zákony.

⁵ srov. Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002, s.53n

⁶ Solnař, V. a kol.: cit. d., s. 152, i když v témže odstavci cituje jiný zdroj, který v takovém případě usuzuje na překročení mezi nutné obrany. I Šámal usmrcení na ochranu zájmu na zachování majetku připouští, pokud nešlo o „útok na majetek malé závažnosti“. Viz. cit. d., pozn. 15 k § 13

⁷ Publikován pod č. 116 ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS ČR, svazek 28.

omezením smrtelné síly, jak je formulováno článkem 2 Úmluvy, by bylo možno dosáhnout výkladem, že zásah do nedotknutelnosti obydlí zároveň ohrožuje i osoby v něm žijící. Negativem této konstrukce by byla možnost zneužití těmi, kdo v úmyslu jiného zabít předem zajistí jeho přítomnost ve svém obydlí.

1.1 Společné znaky a rozdíly

Náš trestní zákon č. 140/1961 Sb. (dále též jen „trestní zákon“) upravuje tyto instituty v rámci své obecné části v §13 a §14. Podle nich za blíže specifikovaných podmínek čin jinak trestný, kterým někdo odvrací útok nebo nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem. O jaké bližší podmínky se jedná je obsahem následující kapitoly.

Společným znakem nutné obrany a krajní nouze je střet chráněných zájmů, mezi nimiž volila osoba, která se té které okolnosti dovolává. Na jedné straně jde o zájem, na jehož ochranu vystoupila, na druhé pak o zájem za tím účelem obětovaný. V případě nutné obrany jde například o střet zájmu na ochraně zdraví obránce konfrontovaný se zájmem na ochraně života útočníka. U krajní nouze půjde například o zdraví zraněné osoby poměřované proti zájmu na ochraně majetku znemožňujícího její záchranu. Nutná obrana je v podstatě speciálním případem krajní nouze, když v obou případech je odvraceno bezprostřední nebezpečí, u nutné obrany pouze konkretizované do podoby útoku člověka.

Zásadní rozdíl mezi nutnou obranou a krajní nouzí je v šíři přípustného jednání, který je důsledkem různého původu nebezpečí a okruhu těch, kterým je působena újma. Zatímco obrana je reakcí na útok člověka, v krajní nouzi jsou zdrojem nebezpečí jiné okolnosti jako například přírodní síly, zvířata či

věci.⁸ Z toho tedy vyplývá i odlišný rozsah podmínek použitelnosti té které okolnosti vylučující protiprávnost. V nutné obraně jsou hranice dovoleného jednání širší právě proto, že útočník svým zavrženíhodným jednáním přispěl k nutnosti obrany a musí tedy nést její následky. Ty mohou být díky tomu závažnější, než kdyby se jednalo o jednání v krajní nouzi, kdy je újma působena zpravidla někomu, kdo se na vzniku nebezpečí vůbec nepodílel. Újma v krajní nouzi totiž může být způsobena komukoli, v nutné obraně jen útočníkovi. Dolenský⁹ toto zvýhodnění osob jednajících v nutné obraně z právně politického hlediska odůvodňuje zájmem na okamžité reakci napadeného, podporou účasti veřejnosti při potírání zločinnosti, potřebou odvracení nenahraditelných ztrát a spravedlivou dělbou škody, kterou by měl nést útočník. Přitom správně připomíná, že i „pouhá“ újma na zdraví obránce je nenapravitelnou ztrátou ve smyslu času stráveného léčbou.

Další rozdíl spočívá v okruhu osob, které jsou oprávněny jednat. K jednání v nutné obraně je oprávněn kdokoli, na krajní nouzi se však nemůže odvolávat osoba, která měla zvláštní povinnost určitý typ nebezpečí snášet (např. policista či hasič), ani ten, kdo by jí chtěl pomoci.¹⁰

Vztah mezi nutnou obranou a krajní nouzí dobře ilustruje často připomínaný příklad napadení zvířetem, které může být buď

---

⁸ Může jít i o jednání člověka, které však nelze charakterizovat jako útok - např. řidiče při dopravní nehodě. srov. Šámal, P. a kol.: cit. d., pozn. 6 k §14. Výjimkou je útok člověka, který je odvracen způsobením škody třetí osobě, viz níže.

⁹ Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany, in Sborník prací z trestního práva, UK Praha 1969, s. 26

¹⁰ srov. např. Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, Praha, ASPI, a. s. 2007, s. 266. Dosud toto omezení v souladu se starší zákonnou úpravou vyvozovala pouze judikatura a doktrína, nově je opět zařazeno do znění §28 odst. 2 právě projednávané rekodifikace trestního zákoníku, vládní návrh č. 410 z roku 2008, přijatý Poslaneckou sněmovnou PČR v listopadu 2008. Odlišně jedna z učebnic, arg. „K činu v krajní nouzi je oprávněn zásadně každý ... (pomoc v krajní nouzi)“ a „... oprávněn jednat v krajní nouzi (...) je každý.“ U první citace mohlo slovo „zásadně“ mířit na výjimku v podobě povinnosti nebezpečí snášet, i druhé vyjádření mělo zřejmě na mysli pomoc v krajní nouzi, neboť na jiném místě diskutované omezení uvádí. viz. Jelínek, J. a kol.: cit. d., s. 248, 253 a 249.

útokem ve smyslu nutné obrany, bylo-li zvíře poštveno člověkem jako jeho živý nástroj, anebo nebezpečím ve smyslu krajní nouze, napadne-li chráněný zájem v důsledku svých přirozených instinktů. Přísnější podmínky krajní nouze také musí splnit obránce, který při odvracení útoku člověka způsobí škodu třetí osobě. Tak podle rozhodnutí slovenského Nejvyššího soudu R 9/1988 jednal v krajní nouzi a nikoli v nutné obraně muž prchající před útočníky, který poškodil majetek školy, do níž se před nimi schoval. Totéž by platilo pro poranění, která by náhodnému chodci způsobil obránce například výstřelem proti útočnickovi. Naopak podle ustanovení o nutné obraně navrhuje nauka posuzovat nebezpečná jednání osob nepřičetných, dětí a osob jednajících v omylu.¹¹

Nakonec tkví rozdíly i v podmínkách a mezích dovoleného jednání, jak jsou popsány níže v kapitole 2. Při hodnocení krajní nouze zkoumáme proporcionalitu hrozícího a způsobeného následku, kdežto u nutné obrany eventuální nepřiměřenost obrany útoku. Při nutné obraně také nevyžadujeme subsidiaritu, tedy například povinnost dát přednost útěku či přivolání pomoci před obranným jednáním.

---

¹¹ Učebnice i tzv. šedý komentář. Novotný, O. a kol.: cit. d., m.č. 430 a Šámal, P. a kol.: cit. d., pozn. 7 k §13. Za spornou tuto otázku považovalo moderní vydání díla Solnařova, viz. Solnař, V. a kol.: cit. d., s. 157

2 Podmínky a meze jednání v nutné obraně a krajní nouzi

Stanoví-li právní řád možnost jednat v nutné obraně a krajní nouzi způsobem, který by s ním jinak byl v rozporu, musí také co možná nejpřesněji stanovit podmínky a meze takového dovoleného jednání. Tím v zájmu právní jistoty občanů definuje dovolené jednání a zároveň jej vymezuje oproti případům, které už hranici dovolenosti překročily a zakládají trestní odpovědnost. To je ostatně smyslem celého trestního práva. Bez precizního stanovení takových podmínek by na jedné straně občané nevěděli, v jakém rozsahu mohou za použití těchto institutů jednat, což by je mohlo odrazovat od iniciativního vystupování na ochranu svých i společenských zájmů a nepříznivě ovlivnit zájem na boji proti zločinnosti. Na straně druhé by se tyto instituty staly trojským koněm právního řádu, který by znemožňoval stíhat trestné činy, jejichž pachatelům by prakticky nemohlo být nade všeí pochybnost prokázáno, že nejednali za existence jedné či druhé okolnosti vylučující protiprávnost.

Proto trestní zákon stanoví podmínky vzniku práva vůbec jednat tím, že předpokládá:

- A1) u nutné obrany skutečnou existenci přímo (bezprostředně) hrozícího nebo trvajícího protiprávního útoku na zájem chráněný trestním zákonem¹²; a
- B1) pro vznik stavu krajní nouze skutečnou existenci takovému zájmu přímo (bezprostředně) hrozícího

---

¹² §28 a §29 návrhu nového trestního zákoníku (vládní návrh č. 410 z roku 2008) rozšiřuje výčet zájmů i na ty chráněné jiným trestním zákonem než zákoníkem samotným.

jiného nebezpečí než útoku, které za daných okolností nebylo možno odvrátit jinak (tzv. subsidiarita). Nauka a návrh nového trestního zákoníku k tomu dodávají absenci povinnosti nebezpečí snášet.¹³

Pachatel činu jinak trestného si je existence těchto objektivních podmínek vědom a má vůli za jejich existence jednat.¹⁴

Dále v případě, že už tu jsou podmínky jednání v nutné obraně či krajní nouzi, stanoví zákon meze dovoleného jednání, jejichž překročení je tématem této práce, následovně:

- A2) obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku; a
- B2) následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (tzv. proporcionalita).¹⁵

2.1 Putativní nutná obrana a krajní nouze

Útok nebo nebezpečí, které hrozí chráněnému zájmu, musí být skutečné, aby se jednalo o stav nutné obrany či krajní nouze.¹⁶ Zdánlivě odlišný názor lze nalézt u Císařové a v komentáři.¹⁷ Oba však vedou ke stejnému závěru. Odvracení domnělého útoku (nebezpečí), existujícího jen v mylné představě jednatelky osoby,

¹³ §28 vládního návrhu č. 410 z roku 2008. Blíže srov. pozn. pod čarou č. 10.

¹⁴ srov. Jelínek, J. a kol.: cit. d., s. 247 a 253. Autor tento závěr vztahuje i na podmínky sub A2) a B2) níže. U nich je však vedle objektivního více zdůrazněn i subjektivní rozměr (zřejmě, zcela zjevně). Nepřiměřenost akcí či disproporce následků je také většinou hodnocena až ex post, takže např. v realitě obránce při obranném aktu samotném si nebude těchto „mezí“ plně vědom. Jedná instinktivně a případná nepřiměřenost je mu vyčtena až v bezpečí soudní síně. Teoreticky důsledně, a v tom má autor pravdu, by si jich však vědom být měl.

¹⁵ Takové dělení podmínek a mezí srov. např. Vokoun, R.: cit. d., s. 62n

¹⁶ Novotný, O. a kol.: cit. d., m.č. 425 a 436; Kuchta, J.: cit. d., s. 132

¹⁷ Císařová, D., Čížková, J.: cit. d. 1986, s. 28; Šámal, P. a kol.: cit. d. 2004, pozn. 12 k §13 a pozn. 9 k §14; Jelínek, J. a kol.: cit. d. 2008, s. 252 a 259

nazýváme domnělou neboli putativní nutnou obranou (krajní nouzí) a posuzujeme podle zásad o skutkovém omylu. To znamená, že vylučují zavinění úmyslné i z vědomé nedbalosti. Bude se však zjišťovat eventuální nedbalost v chybném rozpoznání situace (např. zda jednajících mohl vědět, že domnělý útočník se přišel pouze zeptat na cestu). Omyl se tedy promítne v případném nedostatku zavinění, nikoli v existenci okolnosti vylučující protiprávnost.

Výše zmíněné protichůdné názory (útok či nebezpečí musí resp. nemusí být skutečné) lze uvést v soulad výkladem druhého z nich v tom smyslu, že si lze představit například i zdánlivý (tedy nikoli skutečný) útok, který povede ke zdánlivé nutné obraně. Ta tedy nebude skutečnou nutnou obranou vylučující protiprávnost, ale bude se posuzovat podle zásad o skutkovém omylu, jak uvedeno.

Problematika se objevila v judikátu R 10/1980 ohledně řízení pod vlivem alkoholu, k němuž podle obhajoby došlo za účelem převozu nemocného k lékaři. Rozhodnutí záleželo mimo jiné na tom, jestli nebezpečí hrozící spolujezdci bylo skutečné a zda ho obžalovaný skutečně předpokládal. Pokud by se prokázalo, že mohl vědět, že o skutečné nebezpečí nešlo, hrozilo mu odsouzení za trestný čin z nedbalosti.

Návrh nového trestního zákoníku přejímá dosavadní teorii o putativní nutné obraně resp. krajní nouzi, když v §18 o skutkovém omylu zakotvuje pozitivní skutkový omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost. V odst. 4 stanoví, že kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně. Není tím však dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti. Pokud

v mylném předpokladu existence okolnosti vylučující protiprávnost nebude prokázána ani nedbalost, nebude putativní nutná obrana ani krajní nouze trestná.¹⁸

---

¹⁸ Vládní návrh č. 410 z roku 2008 a jeho důvodová zpráva k §18, srov. také Kratochvíl, V.: Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby (1. část), Bulletin Advokacie 5/2008, s.20

3 Překročení mezí nutné obrany a krajní nouze - Exces

V kapitole 2 jsme definovali podmínky a meze dovoleného jednání v nutné obraně a krajní nouzi, při jejichž překročení už jednání ztrácí atribut prospěšnosti a stává se protiprávním. Takové překročení či vybočení nazýváme excesem a vyústí v trestní odpovědnost podle obecných zásad. Jednání v excesu už tedy není okolností vylučující protiprávnost a projeví se pouze jako polehčující okolnost nebo jiný zmírňující důsledek.

Teorie rozlišuje exces intenzivní a extenzivní. První spočívá v překročení přípustné míry zákroku odvracejícího nebezpečí co do intenzity nebo způsobeného následku (v případě nutné obrany jen při hrubém nepoměru škod), druhý v hledisku časovém, tedy v jeho provedení předtím anebo až potom, co nebezpečí či útok přímo hrozily či trvaly. Intenzivní exces tedy zahrnuje vybočení z mezí uvedených výše sub A2) a B2). Jedná se proto o jednání, jímž pachatel při nutné obraně použil obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku, nebo kterým v krajní nouzi způsobil následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, než hrozil. O extenzivní exces (nesoučasnost) půjde u obrany předčasné nebo naopak při odvetném jednání, nebo když nebezpečí ještě nebo již nehrozí. Dalšími formami excesu z krajní nouze je ještě nesplnění požadavku subsidiarity, případně též jednání osoby, která měla povinnost nebezpečí snášet. Vybočení nenaplněním subsidiarity označuje skutečnost, že hrozící nebezpečí bylo možno odvrátit i jinak než jednáním v krajní nouzi, přičemž oním „jinak“ bychom neměli žádat způsobení nejmenší možné škody, ale spíše

neexistenci alternativy, kde nebylo třeba škodu působit vůbec.¹⁹ Přitom je třeba brát v úvahu jen ty reálné možnosti obviněného, kterými bylo možno nebezpečí odvrátit včas, tedy ještě před porušením chráněného zájmu (R 26/1972).

Zejména starší nauka uvádí ještě další druhy excesu podle afektu, který k překročení některé z podmínek vedl, na sthenický (ze zlosti, msty) a morálně méně zavrženíhodný asthenický exces (ze strachu či úleku). Ten například v úpravě našich německých soudů vylučuje trestnost (§33 německého trestního zákona²⁰).

3.1 Vymezení pojmů

Věnujme se nyní vybočení z mezí nutné obrany ve formě intenzivního excesu, tedy použití obrany zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku. Tento druh excesu se jeví nejproblematictější a jeho shledání často vyvolává emotivní reakce v široké veřejnosti. Negativní vliv neúplného a neobjektivního informování médií o této problematice kritizoval ve svém článku Lata.²¹ Citoval několik kauz k vyvrácení rozšířeného dojmu, že napadenému zákon nedává dostatečný prostor se bránit a když tak učiní, naopak ho trestá. Uveďme si několik z nich, v nichž o exces nešlo.

Tak z roku 1994 uvádí případ ženy, která byla po předchozích rozepřích napadena, bita a škrcena manželem, na což reagovala tak, že ho bodla kuchyňským nožem do břicha a způsobila mu velmi těžké zranění s nebezpečím vykrvácení. Trestní stíhání bylo zastaveno. V roce 1991 zaměstnanec bezpečnostní agentury jako pořadatel na diskotéce třemi výstřely

---

¹⁹ Kubová, O.: K některým otázkám krajní nouze, Bulletin advokacie 10/98, s. 52, k této otázce se vracím v kapitole 5.3.3. níže.

²⁰ Strafgesetzbuch, Kommentar, 27. Auflage, C.H. Beck München 2006

²¹ Lata, J.: Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích, Trestní právo, 2/99, s. 20

těžce zranil účastníka, který ho napadl s použitím bojového umění. Okresní soud ho obžaloby rovněž zprostil. Stejně dopadl téhož roku obránce, který vystřelil z brokovnice po pachateli vloupání do jeho rodinného domku a lehce ho zranil. Zproštěn byl navzdory tomu, že nebyl přímo napaden. Vystřelil totiž přes skleněnou výplň dveří, až když se zloděj (poškozený) pokoušel uzamčenými dveřmi vniknout do místnosti, kde se obviněný schoval. Bylo přihlédnuto k tomu, že obviněný byl starý člověk žijící v domě opuštěně.

Naopak jako zcela zjevně nepřiměřená byla posouzena obrana v případě jednoho z bratrů, který se v podnapilém stavu dostal do slovní rozepře, která přerostla ve vzájemné napadení v bytě jejich matky. Obžalovaný byl bratrem opakovaně udeřen do obličeje a poškozený uchovil židli, kterou však nakonec nepoužil. Obžalovaný reagoval tím, že ze zásuvky stolu vytáhl kuchyňský nůž a bratra bodl do hrudníku, v důsledku čehož ten při převozu do nemocnice zemřel.²²

Že média nadále využívají problematiku excesu k někdy nezaslouženému pranýřování justice, dokládá případ z letošního roku. V něm invalidní důchodce ve svém domě bránil svou rodinu proti verbálním výhrůžkám podnapilého muže. Zasadil mu osm ran nožem, z nichž jedna byla smrtelná. „Neadekvátně reagoval především na verbální útoky poškozeného nepřiměřeně brutálním fyzickým útokem, přičemž využil i alkoholové indispozice poškozeného," odmítl obhajobu nutnou obranou Ústavní soud.²³ Autor článku v neprávnickém médiu však úspěšně vytvořil dojem nespravedlivého potrestání. Netroufám si hodnotit práci soudů ani

---

²² Shrnuto podle Lata, J.: cit. d., s. 23

²³ Samek, M.: Bránil se opilému útočníkovi, dostal deset let vězení, http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/brasil-se-opilemu-utocnikovi-dostal-deset-let-vezeni_91193.html ve stavu k 25. listopadu 2008

žurnalistů, ale je jasné, že bez důkladné znalosti spisu bude každý závěr zkreslený. Média mají ohromnou moc postavit se při své práci tu na stranu obhajoby, jindy zase obžaloby, a dostane se jim přitom mnohem širšího publika nežli názoru soudu. Nesou proto část odpovědnosti za formování právního vědomí veřejnosti a jednostranným informováním o stíhání excesu mohou paradoxně zvýšit neochotu občanů v nutné obraně jednat.

Následující subkapitoly obsahují bližší vysvětlení jednotlivých pojmů, s nimiž ustanovení §13 trestního zákona o mezích jednání ve stavu nutné obrany pracuje.

3.1.1 Útok

Útokem je protiprávní jednání člověka, jež je nebezpečné pro společnost. Nejde o chování zvířete, byť se tímtéž slovem v obecné mluvě označuje, je ale učiněno člověkem například i v případě poštvání psa (viz kapitola 1.1) a zahrnuje konání i opomenutí (například nezadržení psa samovolně útočícího, neopuštění cizího bytu). Podle některých názorů jde jen o jednání úmyslné.²⁴ Naproti tomu učebnice kolektivu autorů prof. Novotného připouští i jednání nedbalostní.²⁵ To nevylučuje ani Dolenský.²⁶ Přikláním se k názoru druhému, neboť nevidím důvodu, aby nedostatek úmyslu na straně útočníka obranu vylučoval. Příkladem může být útočník jednající v zaviněném omylu, jehož útok představuje pro konkrétního obránce srovnatelné nebezpečí jako napadení trestně odpovědným pachatelem.

---

²⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Obecná a Zvláštní část, 3. vyd., Linde, Praha, 2008, s. 253; Šámal, P. a kol.: cit. d., pozn. 6 k §13; Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC Iuridica 1, 1986, s. 24n

²⁵ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, Praha, ASPI, a. s. 2007, marg.č. 430

²⁶ Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany, in Sborník prací z trestního práva, UK Praha 1969, s. 27

Okruh chráněných zájmů, proti nimž může útok směřovat, je velmi široký a shoduje se se zájmy chráněnými trestním zákonem (obecně vymezenými v jeho §1), nelze tedy chránit zájmy jiné. Nejčastěji půjde o zdraví, majetek, život, svobodu a podobně, a to vlastní i cizí - pomoc v nutné obraně je efektivní náhradou chybějícího zásahu veřejné moci. Snad každý se někdy stal svědkem útoku proti třetí osobě a zvažoval, zda zasáhnout či nikoli. Mediálně známým příkladem z poloviny 90. let je usmrcení mladíka sochařem Opočenským, který se zastal napadených osob, a které nakonec Vrchní soud označil za nutnou obranu. Je nanejvýš žádoucí, aby si široká veřejnost uvědomovala, že pomoc v obraně je přípustná ve stejně širokém rozsahu jako obrana samotná a že jejím uskutečněním přispějí jak konkrétnímu napadenému, tak k odstrašení případných budoucích pachatelů.

Útok ač protiprávní nemusí být jednáním trestným, i když tomu tak zpravidla je. To vyplývá mimo jiné i z výše zmíněného závěru, že obrana je přípustná i proti osobám trestně neodpovědným. Totéž platí například ještě pro trestné činy, ohledně nichž trestnost zanikla. Zároveň některé trestné činy útokem být nemohou, protože obranou proti nim nelze zamezit následku²⁷ (například zanedbání povinné výživy podle §213 trestního zákona – těžko se hájit nutnou obranou proti obvinění například z krádeže, která měla v představě poškozené (ne)vyživované osoby „zamezit následku“ tohoto trestného činu). Případnou dolní hranici intenzity, pod níž už by se o útok

---

²⁷ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC Iuridica 1, 1986, s. 25

nejednalo, lze vymezit jen těžko, určitě jí však nedosahují „pouhé nezbednosti“²⁸ či nepřístojnosti.

Není na překážku obrannému jednání, vyprovokoval-li obránce útok vlastním dovoleným jednáním. Nesměl tak ovšem činit v úmyslu vyhnout se potrestání za předstírané obranné jednání, které bylo ve skutečnosti součástí promyšleného útoku. Útokem není jednání v nutné obraně (to totiž není protiprávní), proti němu není obrana přípustná – takové jednání by bylo pokračováním v útoku (R 9/1980).

3.1.2 Nepřiměřenost obrany způsobu útoku

Základním hlediskem pro posuzování intenzivního excesu je kritérium přiměřenosti, slovy zákona „zcela zjevné nepřiměřenosti“ obrany způsobu útoku.

Za zcela zjevně nepřiměřenou je obrana shledána jen byl-li hrubý, jasný a očividný nepoměr obrany ke způsobu útoku. Podle Solnaře je obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, není-li podle poznatků a úsudku bránícího se, k jehož psychickému stavu vyvolanému útokem třeba přihlížet, k odvrácení útoku potřebná. Kromě toho též, je-li zcela zjevně „neúměrná“ jeho intenzitě i významu.²⁹ Kritérium „potřebnosti“ obrany nalzáme v úpravách našich německy mluvících sousedů (*Erforderlichkeit*). Dolenský ho považuje za přísnější, než naši současnou úpravu.³⁰ S tímto názorem lze souhlasit, neboť ani nepotřebná obrana nemusí vždy přesáhnout kritérium zcela zjevné nepřiměřenosti.

Intenzita obrany přitom musí být vyšší, než útoku, aby vedla k jeho spolehlivému odvrácení, musí být tedy silnější. Nespolehlivý

---

²⁸ Solnař, V. a kol.: cit. d., s. 147

²⁹ Solnař, V. a kol.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, s. 152

³⁰ Dolenský, A.: Poznámky k rekodifikaci, Trestní právo 11/96

prostředek by mohl zklamat a na účinnější obranu by pak již mohlo být pozdě. Pouhé odstrčení útočníka ho může vydráždit.³¹ Tak například judikatura nevyklučuje reagovat na fyzický útok neozbrojeného útočníka opakovanou střelbou vedoucí k usmrcení (R 14/1999). V nedávné době byl takto až Nejvyšším soudem zproštěn obžaloby hlídač, který vyběhl za zloději a opakovanému házení cihel se bránil nejprve varovným výstřelem, a když ani ten nepomohl, střelbou ve směru útočníků, kterou způsobil jednomu z nich smrtelné zranění. Právní věta tohoto rozhodnutí hovoří o střelné zbrani v konkrétní situaci jako o jediném použitelném a zároveň účinném prostředku. (R 48/2007) Už starší judikát přitom uvedl, že obránce nemusí být ani raněn, aby uspěl s obhajobou proti usmrcení (R 25/1976). Ve zmiňovaném případě hlídač utržil zranění, která vedla k šesti týdnům léčení.

Ve svém starším příspěvku hodnotil Dolenský přiměřenost jak z pohledu poměru škod, tak poměru intenzit obou akcí.³² Dnes již alespoň v teorii poměr škod hraje roli pouze v případech hrubého nepoměru škody z útoku hrozící a obranou způsobené. Přiměřenost se tedy hodnotí převážně z hlediska poměru obranného jednání a všech složek charakterizujících způsob útoku.

Nepoměr zájmu chráněného a obětovaného by byl nesporný například při střelbě po dětech, které kradou ovoce. Teschler³³ však zdůraznil, že není vždy nutné dát přednost zájmu na životě či zdraví útočníka, je-li chráněn majetek. V praxi podle něj stále často dochází k tomu, že situace je posuzována jako vybočení ze zákonných mezí nutné obrany, neboť "společenský zájem vyšší

---

³¹ srov. Dolenský, A.: cit. d. 1969, s. 34

³² Dolenský, A.: cit. d. 1969, s. 35

³³ Teschler, E.: K některým otázkám nutné obrany, Trestní právo 10/97, s. 10

kategorie (...) bývá ve své absolutní podobě rozhodujícím měřítkem pro posouzení konkrétního případu nutné obrany a pokud obránce zasáhne objekt vyšší kategorie jinak než bezvýznamným způsobem (např. když majitel obchodu postřelí zloděje), je zpravidla již dovozováno, že jde o exces z mezí nutné obrany."³⁴ Autor se kriticky staví k důsledkům takového absolutizování jedněch zájmů v porovnání s jinými, v důsledku něhož je obránce po časově a psychicky náročném trestním řízení často teprve před soudem druhé instance zproštěn obžaloby. Ostatně už Solnař připouštěl „beztrestně chránit i zájem nižší kategorie nebo v konkrétním případě méně závažný, a to i obětováním zájmu vyššího nebo v daném případě významnějšího.“³⁵

Posléze zmíněná Dolenského práce však vznikla za platnosti dřívější právní úpravy, která pracovala s dikcí „povaha a nebezpečnost útoku“ namísto dnešního „způsobu útoku“. Pod pojem nebezpečnost mohl být právě rozsah hrozící škody subsumován. Ke změně formulace došlo odbornou veřejností notně diskutovanou novelou trestního zákona č. 290/1993 Sb. Ta rozšířila hranice nutné obrany jejich posunutím až k ne zcela zjevné nepřiměřenosti a kladla si za cíl zúžit výčet faktorů, na něž měl brát obránce ohled. Názor z praxe zpochybnil způsob, jakým toho bylo dosaženo, když upozornil na nutnost extrémně extenzivního výkladu výrazu „způsob útoku“, má-li sloužit k rozšíření přípustného obranného jednání. Tak útok charakterizuje často vedle samotného způsobu jeho provedení i místo a čas, kdy k němu došlo, osoba útočníka a jiné okolnosti,

---

³⁴ tamtéž, s. 10

³⁵ Solnař, V. a kol.: cit. d., s. 151

keré by soud měl brát v úvahu při posuzování obrany.³⁶ Jiná obrana bude přípustná na místě odlehlém než na rušné hlavní třídě, v pozdních nočních hodinách než přes den. Fyzicky silnějšího, mladšího, ozbrojeného či agresivitou známého útočníka bude třeba konfrontovat s větší razancí, aby ho mírnější obrana spíše nerozdráždila. Totéž platí, bylo-li útočníků více. Obránce může mít nepříjemné zkušenosti z předchozího napadení, mohlo mu být vyhrožováno, důvodně předpokládal určité útočnickovy vlastnosti či úmysly. Pro všechny tyto důvody může být připuštěna intenzivnější obrana, než jakou by vyžadoval čistě jazykový výklad pojmu způsob útoku.

Spolutvůrce zmiňované novely tyto výtky v komentáři k trestnímu zákonu odmítl s poukazem na historickou metodu interpretace právní normy, podle níž důvodová zpráva výslovně stanoví záměr rozšířit meze přípustného obranného jednání a spojení „způsob útoku“ tedy vystihuje celou nebezpečnost útoku,³⁷ včetně místa, času, osoby a vlastností útočníka, jaká škoda z útoku hrozí a dalších demonstrativně uvedených okolností (viz. předchozí odstavec) - ne tedy jen způsob jeho provedení.

Přiměřenost obrany se tedy dnes posuzuje především z hlediska intenzity obou akcí, což vyjadřuje pojem způsobu útoku. Z povahy věci vyplývá, že obrana musí být tak intenzivní, aby útok odvrátila.³⁸ Jak už výše zmíněno, znamená to, že obrana musí být silnější než útok, avšak nesmí být zcela zjevně přehnaná.

---

³⁶ srov. Fremr, R., Zelenka, P.: K výkladu ustanovení §13 trestního zákona, Právní praxe 1994, s. 340n

³⁷ Šámal, P. a kol.: cit. d., pozn. 15 k §13

³⁸ 4 Tz 284/2001

3.1.3 Obrana „zcela zjevně“ nepřiměřená

Dovolím si poznámku k široce přijímanému názoru, že výraz „zcela zjevně“ zohledňuje subjektivní vnímání situace obráncem.³⁹ Jakkoli souhlasím s výsledkem, že vztah obranného a útočného jednání má být hodnocen podle okolností, jak se jevily obránci, význam použitých slov ve mně vyvolává spíše pohled nezúčastněné průměrné osoby. Je-li něco zcela zjevné, pak jistě ne pouze obránci, ale každému, kdo by se ocitl ve stejné situaci, nebo ji dokonce jen pozoroval zvnějšku. A naopak i když obráncem sám například kvůli svému aktuálnímu psychickému stavu (napadené oběti) takovou nepřiměřenost svého jednání nerozpoznal, zůstává objektivně zcela zjevnou. V tomto smyslu se mi srozumitelnější zdá úprava výslovně hovořící o okolnostech, jak se jevily jednajícím. Takovou má většina zemí se systémem *common law* (srov. kapitolu 4.2.1 níže).

Druhý významový rozměr spojení „zcela zjevně“ ve smyslu výrazně hrubě či očividně, je chvályhodnou snahou o větší benevolenci k obránci. Judikatura toto ustanovení vykládá tak, že obráncem může k odvrácení útoku použít i citelně důraznějšího prostředku, než jakým je veden útok a způsobit i citelně závažnější následek, než jaký hrozil z útoku.⁴⁰ V konkrétním případě připustila použití střelné zbraně k odvrácení útoku, který byl veden holýma rukama, přičemž nebylo jasné, zda případně nemůže být zesílen nějakým předmětem. Předcházelo mu vulgární slovní napadení, pohyb poškozeného směrem k obžalovanému a pokus udeřit ho do hlavy. V jiném případě byl útok veden se zbraněmi v ruce, na což obráncem po svém pádu reagoval střelbou z několika metrů

---

³⁹ srov. např. Šámal, P. a kol.: cit. d., pozn. 15 k §13; Solnař, V.: cit. d., s. 152; Hruška, J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, Trestní právo 12/2007.

⁴⁰ 7 Tdo 272/2006

do břicha resp. končetin útočníků. Pro použitelnost nutné obrany nebylo podstatné, že zbraně v rukou poškozených nebyly použity k přímému útoku proti tělu obviněného.⁴¹

Přesto ještě v roce 2007 musel Nejvyšší soud demonstrovat zmíněné rozšíření mezí nutné obrany (provedené novelou z roku 1993) konstatováním, že skutkové zjištění, podle něhož obviněný zvolil nepřiměřený způsob obrany, nestačí k tomu, aby byla nutná obrana vyloučena s poukazem na to, že je způsobu útoku „zcela zjevně nepřiměřená“. Pouhá nepřiměřenost může podle soudu naplnit zákonné znaky jednání v nutné obraně, nejde-li o nepřiměřenost (vůči způsobu útoku) zcela zjevnou, a to z hlediska obránce.⁴² V tomto případě obžalovaný při vzájemném fyzickém napadání upadl na zem a byl chycen pod krkem do tzv. kravaty. Bránil se bodnutím kuchyňského nože do břicha poškozeného, které způsobilo těžkou újmu na zdraví. Nejvyšší soud odsuzující rozsudek zrušil a vrátil k novému projednání.

3.1.4 Vztah nutné obrany a vzájemného napadení

Nevýhodou institutu nutné obrany je jeho zneužitelnost pachateli násilných trestných činů v případě, že meze jednání budou nastaveny příliš benevolentně nebo s nedostatečnou určitostí. Proto musí být při posuzování trestných činů proti lidskému životu a zdraví právo schopno rozlišit případy, kde se obránce bránil útočníkovi, a kdy šlo prostě o vzájemné napadení či rvačku. Neusnadňuje to zásada, že obranné jednání nemusí být pasivní, naopak může aktivně eliminovat hrozbu představovanou útočníkem. Ta souvisí s absencí požadavku subsidiarity nutné obrany. Slovy rozsudku R 8/1988 „okolnost, že bránící se přestal

---

⁴¹ 4 Tz 284/2001

⁴² 5 Tdo 162/2007

před útočníkem utíkat, zůstal stát a začal se trvajícímú útokú bránit, nevylučuje možnost splnění všech podmínek nutné obrany“. Co kdyby ale v rozhodující chvíli útok už netrval? Pak by šlo o extenzivní exces či posléze o vzájemné napadení. „Beztrestnosti se nemůže dovolávat ten, kdo podnikne další útočné činy, neodůvodněné již pouze nutností obrany, a kdo případně se dá s útočníkem do vzájemné pútky, takže již u něj nejde o obranu, ale o vypořádání se s útočníkem.“ (R 26/1967) Dolenský to správně upřesňuje poznámkou, že dát se do vzájemné pútky nemusí nutně znamenat exces, ale pouhou aktivní obranu na rozdíl od pasivního přijímání ran.⁴³

Připouští se také obrana preventivní, čili bránící se nemusí čekat, dokud sám neutrží první ránu. Tím se problematizuje jinak zásadní pravidlo, že o roli obránce a útočníka rozhoduje iniciativa na začátku střetnutí. Moment začátku střetnutí si totiž bude každá strana sporu vykládat jinak. Přesto je časové hledisko podle citované Dolenského práce rozhodující zásadou – kdo první uhodí, je útočníkem a další průběh střetnutí už na tom nic nezmění. Jakými výjimkami z tohoto pravidla budou postupně se eskalující spory a případy současných útoků. Tam bude důležitější, která ze stran svým postojem více přispěla ke vzniku konfliktu a jakou měl kdo motivaci, přičemž mohou být útočníky shledány obě. V této souvislosti zaujme tehdejší přístup praxe, která údajně k tvrzení obhajoby, že šlo o nutnou obranu, mívala nedůvěru. O procesním postavení rozhodoval objektivní výsledek zápasu, tj. zraněná osoba byla poškozeným, nezraněná obviněným. Přiměřenost obrany se posuzovala podle použitých prostředků.⁴⁴

---

⁴³ Dolenský, A.: cit. d. 1969, s. 38

⁴⁴ tamtéž, s. 21

Rozdíl mezi nutnou obranou a rvačkou podle §225 trestního zákona spočívá v tom, že nutná obrana předpokládá rozdělení stran na útočníka a obránce. U rvačky nemusí být role tak zřetelně odděleny, mohou tu být dvě nebo více stran současně v roli útočníka i obránce.⁴⁵ Zápas pouze dvou osob nemůže být rvačkou, když ta předpokládá účast alespoň tří. Je-li však někdo napaden více útočníky a brání se, nejde ani na jedné straně o rvačku.

3.2 Právní důsledky překročení mezi nutné obrany a krajní nouze

V předchozích kapitolách jsme se seznámili s podmínkami a mezemi jednání v nutné obraně a krajní nouzi a vysvětlili pojem excesu, tedy překročení takových podmínek a mezí. Obrátme se nyní na důsledky, které právní řád s jednáním v takovém excesu spojuje. Ty se totiž přímo projeví v ochotě či neochotě občanů v nutné obraně či krajní nouzi zasahovat, což má význam z hlediska generální prevence.⁴⁶ Vědomí možnosti postihu za případný, byť nedbalostní, exces, může totiž vést k tomu, že se občané raději jednání vyhnou, nebudou-li v sázce výhradně jejich vlastní zájmy.⁴⁷

Trestní zákon hovoří o excesu výslovně pouze v rámci obecně polehčujících okolností v §33 písm. f). Podle něho se při výměře trestu přihlédne k tomu, že pachatel spáchal čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze. Přitom se nerozlišují podmínky a meze, jak byly vymezeny výše (v kapitole 2), takže tato polehčující okolnost se může použít při nesplnění kterékoli

---

⁴⁵ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC Iuridica I, 1986, s. 29

⁴⁶ srov. Císařová, D., Mítlöhner, M.: K problematice okolností vylučujících protiprávnost, Československá kriminalistika 1983, s. 229

⁴⁷ srov. Císařová, D.: K podnětům sovětské právní úpravy překročení mezi nutné obrany pro československou právní úpravu, Socialistická zákonnost 2/1982, str. 92

z nich. Nemáme tedy žádné zvláštní ustanovení, které by spojovalo specifické právní důsledky výlučně s překročením mezí nutné obrany či krajní nouze.⁴⁸ Pod zmíněnou obecně polehčující okolností ovšem nespádají případy domnělé nutné obrany a krajní nouze, neboť pak nejde o čin spáchaný při odvracení útoku nebo nebezpečí. Skutečná existence útoku či nebezpečí je totiž základní podmínkou jednání v jednom z těchto stavů, bez jejíhož splnění nemůže být řeč ani o excesu.⁴⁹ Další možností zejména pro extenzivní exces je použití polehčující okolnosti podle §33 písm. a), tedy spáchání trestného činu v silném rozrušení. Komentář výslovně uvádí útok na osobu pachatele jako možný důvod takového rozrušení.⁵⁰ Navrhované znění nového trestního zákona tyto polehčující okolnosti zachovává v §41 písm. b) resp. g) a mimo to pod písm. a) uvádí i novou potenciálně využitelnou polehčující okolností spáchání trestného činu poprvé a pod vlivem okolností na pachateli nezávislých. Jelikož důvodová zpráva návrhu k této okolnosti nic bližšího neuvádí, mohla by se dle mého názoru aplikovat na případ obránce, který jinak zákony dodržuje a „pod vlivem okolností na něm nezávislých“ vybočil z mezí nutné obrany či krajní nouze.

Jinou možností privilegování jednání blízkého nutné obraně či krajní nouzi je mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici podle §40 trestního zákona. Podmínkou jsou mimo jiné okolnosti případu odůvodňující závěr, že by použití běžné trestní sazby bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné. Některé případy excesu bezesporu takový závěr připouštějí. Vítaným uvolněním dosavadního omezení takového mimořádného

---

⁴⁸ Vokoun, R.: cit. d., s. 60

⁴⁹ srov. Vokoun, R.: cit. d., s. 57; odlišně viz text k pozn. pod čarou č. 17

⁵⁰ Šámal, P. a kol.: cit. d., pozn 4 k §33

snížení je návrh nového trestního zákoníku⁵¹, který v §58 odst. 6 umožňuje mimořádné snížení trestu odnětí svobody v případech excessu i pod minimální hranici stanovenou v dnešním §40 odst. 4 (§58 odst. 3 návrhu).

Další možností, kterou má soud při posuzování excessu k dispozici je upuštění od potrestání podle §24 trestního zákona, i když podmínky tam stanovené (např. účinná snaha po nápravě, předpoklad, že soudní projednání postačí k nápravě pachatele) zřejmě nemíří právě na případy vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze, kde často náprava nebude potřebná. V návrhu nového trestního zákoníku je s ohledem na nově zaváděnou bipartici trestných činů možno upustit jen od potrestání přečinů. Do této kategorie by spadaly všechny nedbalostní excesy a ty úmyslné, na něž je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do tří let. Tam by spadalo např. prosté ublížení na zdraví podle dnešního §221 i podle navrhované úpravy.

Nevýhodou všech výše zmíněných opatření je jejich fakultativnost, to znamená, že soud k nim přihlédnout může, ale nemusí. „Z hlediska právní jistoty občanů je možnost zvýhodnění méně, než nutnost zvýhodnění.“⁵²

Ve své práci z roku 1989 Vokoun⁵³ při srovnání s tehdejšími zahraničními právními úpravami identifikoval tři možné přístupy ke kvalifikaci činů obsahujících exces:

I. Zakotvení fakultativního mimořádného snížení trestu či upuštění od potrestání při excessu jako *lex specialis* k obecné úpravě i bez splnění obecných podmínek §40 a §24; jak jsme viděli, zákonodárce k obdobnému řešení zřejmě přistoupí

---

⁵¹ Vládní návrh č. 410 z roku 2008.

⁵² Vokoun, R.: cit. d., s. 72

⁵³ Vokoun, R.: cit. d., s. 73-76

v navrhovaném zrušení minimální hranice při mimořádném snížení trestu odnětí svobody.⁵⁴

II. vyloučení trestnosti excesu, byl-li vyvolán rozrušením, strachem, úlekem a podobně, a to vyloučení obligatorní a vyloučení i nedbalostně zaviněného překročení mezí;

III. vytvoření privilegované skutkové podstaty s nižším trestem. Naše právo zatím žádnou takovou nemá. Obdobu této varianty však zvolili autoři nového trestního zákoníku pro případ zabití v §139, i když se výslovně o excesu z nutné obrany či krajní nouze nezmiňuje.

Ustanovení navrhovaného §139 o trestném činu zabití by mělo privilegovat úmyslné usmrcení v případě, že bylo spácháno v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Takovým předchozím zavrženíhodným jednáním by mohl být právě útok, na nějž obránce reagoval zcela zjevně nepřiměřeně.

K variantě sub II. lze podotknout, že takové řešení je obsaženo v německém trestním zákoníku. Podle jeho §32 odst. 2 je nutná taková obrana, která je potřebná k odvrácení přítomného protiprávního útoku. Navazující §33 pak vylučuje trestnost překročení hranic nutné obrany ze zmatku, strachu nebo úleku.⁵⁵ Svého času nabídla převzetí takové úpravy už Císařová.⁵⁶

Dolenský však návrhy přejmutí takové úpravy odmítá s poukazem na to, že naše úprava dovoluje použít ještě zjevně nepřiměřenou obranu, která by už podle úpravy zahraniční byla

---

⁵⁴ §58 odst. 6 vládního návrhu č. 410 z roku 2008.

⁵⁵ Strafgesetzbuch, Kommentar, 27. Auflage, C.H. Beck München 2006

⁵⁶ Císařová, D. a kol.: cit. d. 1983, s. 230. Nesouhlasně se k tomu vyjádřil Kuchta (s. 174) i důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku, podle nichž již současná úprava k takovým afektům přihlíží.

excesem, který pak zasluhuje takové zvýhodnění.⁵⁷ Nesouhlasně se k úplné dekriminální afektu vyjádřil i Kuchta a důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku, podle nichž již současná úprava k takovým afektům přihlíží dostatečně.⁵⁸

Nedbalostní excesy jsou všechny kromě těch, kde byly jak úmyslně překročeny meze dovoleného jednání, tak i úmyslně způsoben škodlivý následek.⁵⁹ Vyloučení trestnosti nedbalostního excesu v naší úpravě navrhoval Zigo.⁶⁰ Argumentoval rizikem proti útočníkovi zasáhnout, když se tím zasahující vystavuje nebezpečí zranění a ještě trestního stíhání, pokud by například z nedbalosti způsobil smrt odstrčením útočníka, který by hlavou upadl na betonový obrubník. Varoval, že občané se v důsledku budou řídit heslem „nehas, co tě nepálí“. Přes výhrady Jebavého⁶¹ takové stanovisko podpořil například Vokoun,⁶² který by v prohlášení nedbalostního excesu za beztrestný spatřoval garanci právní jistoty zakročujících občanů, nehledě na častou neúčelnost trestu uloženého v takovém případě. Také Kuchta⁶³ v principu souhlasil s vyloučením trestnosti (a zachováním protiprávnosti) nedbalostního excesu a námitky Jebavého stran neodůvodněného zvýhodnění oproti jiným nedbalostním trestným činům navrhoval řešit výslovnou zákonnou úpravou privilegování takového excesu.

Z uvedeného je patrné, že trestní zákon poskytuje určité možnosti, jak zohlednit skutečnost, že trestný čin byl spáchán při excesu z nutné obrany či krajní nouze. Ty mohou motivovat

---

⁵⁷ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany, *Bulletin Advokacie* 1/1994, s. 24

⁵⁸ Kuchta, J.: *Nutná obrana*, Masarykova univerzita Brno, 1999, s. 174; Vládní návrh č. 410 z roku 2008 k §29.

⁵⁹ srov. Vokoun, R.: cit. d. 1989, s. 70

⁶⁰ Zigo, J.: *Vybočenie z medzí nutnej obrany*, *Socialistická zákonnost* 1971, s. 583

⁶¹ Jebavý, M.: *Vybočení z mezí nutné obrany*, *Socialistická zákonnost* 1975, s.38n

⁶² Vokoun, R.: cit. d., s. 74n

⁶³ Kuchta, J.: cit. d., s. 171

odvážně zasahující obránce a osoby odvracející nebezpečí k žádoucímu využívání těchto institutů, aniž by jim hrozil výrazně nepřiměřený postih. V platné úpravě těmito možnostmi jsou především ukládání trestu při dolní hranici trestní sazby za použití polehčujících okolností, mimořádné snížení trestu odnětí svobody, případně až úplné upuštění od potrestání.

4 Nutná obrana a krajní nouze v *common law*

4.1 Obecně k okolnostem vylučujícím protiprávnost v systému *common law*

V této kapitole bych se chtěl zabývat instituty příbuznými nutné obraně a krajní nouzi, jak je upravují některé státy systému *common law*, především Irská republika. Angloamerický právní systém buduje zcela odlišnou strukturu okolností vylučujících protiprávnost než česká doktrína. Podobné instituty zakotvuje jako druhy obhajoby (*defences*) proti jednotlivým deliktům, jejichž úspěšné uplatnění vede ke zproštění obžaloby. Řadí mezi ně vedle nepřičetnosti, nedostatku věku, omylu, intoxikace a automatismu mimo jiné i protiprávní nátlak, stav nouze a sebeobranu.⁶⁴ Poslední tři jmenované zhruba odpovídají svým použitím našim institutům nutné obrany a krajní nouze. Dále upravuje tzv. částečné obhajoby pro případ usmrcení, a to zmenšenou přičetnost, provokaci a v některých jurisdikcích (Indie, Irsko, některé státy Australského svazu) také nepřiměřenou obranu (*excessive self-defence*).⁶⁵ Úspěšné uplatnění takové částečné obhajoby má za následek zmírnění kvalifikace z vraždy na prosté zabití. Podobnou

---

⁶⁴ Terminologie je v jednotlivých jurisdikcích různá, stav nouze (*necessity*) bývá zaměňován s donucením okolnostmi (*duress of circumstances* v Anglii) a odlišován od bezprávného donucení (*duress*); sebeobrana (*self defence*) spadá v irském právu pod oprávněné použití síly (*legitimate/lawful use of force*, *legitimate defence*). Srov. např. Ormerod, D.: *Smith & Hogan Criminal Law*, 11th ed., Oxford University Press, 2005, kapitola 11; Jefferson, M.: *Criminal Law*, 5th ed., Pearson Education Ltd 2001, kapitoly 9-11; Ashworth, A.: *Principles of Criminal Law*, 3rd ed., Oxford University Press, New York, 1999, kapitola 6; McAuley, F., McCutcheon, J. P.: *Criminal Liability*, Round Hall Sweet&Maxwell, 2000, kapitoly 13-18; Hanly, C.: *An Introduction to Irish Criminal Law* 2nd ed., Gill&Macmillan Ltd., Dublin, 2006, kapitoly 7-14.

⁶⁵ Yeo, S.: *Unrestrained Killings and the Law*, Oxford University Press, Delhi, 1998, s. 2; Judicial Commission of New South Wales: *Partial Defences to Murder in NSW 1990-2004*, Sydney, 2006, s.2

skutkovou podstatu obsahuje nově i návrh rekodifikace českého trestního zákoníku.⁶⁶

Obecně lze k angloamerickému právnímu systému připomenout, že je směsicí pravidel obsažených ve dvou hlavních pramenech:

a) v precedentních rozhodnutích soudů (*common law, case law*⁶⁷) závazných v dané jurisdikci, v případě vyšších soudů i v ostatních státech *common law* silou své přesvědčivosti. Proto se častěji než u nás argumentuje i zahraniční judikaturou; a

b) v zákonech, které postupně nahrazují a upevňují tato pravidla, ve zvýšené míře především v posledních letech.

Jak už jsem uvedl, zvláštní pozornost věnuji úpravě Irské republiky, ta zase do značné míry vychází ze společného vývoje s právem britským a dovolává se i pravidel stanovených precedentními rozsudky z celé řady dalších zemí systému *common law*.

4.2 Nutná obrana v angloamerickém právu

Česká a dřívější československá trestněprávní nauka je na informace o angloamerické úpravě všeobecně skoupá, a nejenak tomu je i v problematice nutné obrany. Důvod vidím především v omezené možnosti srovnání dvou tak odlišných

---

⁶⁶ V § 139 „Zabití“ vládního návrhu č. 410 z roku 2008 dostupného na portálu www.justice.cz se sice výslovně nehovoří o vybočení z nutné obrany, dle mého názoru však na takové případy bude dopadat. Nebyly tedy vyslyšeny hlasy volající po úplném odstranění trestnosti vykročení z mezí nutné obrany, jednal-li obránce v rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem. Srov. původní znění §29 o nutné obraně ve vládním návrhu č. 744 z roku 2004 a Hruška, J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, *Trestní právo 12/2007*, s. 15

⁶⁷ Citace rozsudků umožňují nalézt právní pravidlo podobně jako náš systém paragrafů, odstavců atd. V trestních věcech obvykle obsahují jméno obžalovaného, zkratku označení veřejné obžaloby v té které zemi (např. R je britská Koruna, DPP irské státní zastupitelství, US Spojené státy), rok vydání, označení sbírky rozhodnutí (díl a zkratku, význam lze dešifrovat např. na http://www.legalabbrevs.cardiff.ac.uk/search_abbrev.jsp) a číslo stránky, na níž se rozsudek či jeho relevantní část nachází.

právních systémů, kde lze jen těžko hledat odpovídající instituty a pojmy k jejich popsání. Před rokem 1989 svou roli jistě hrála i obtížná dostupnost (především finanční) tamní právní literatury a praktická nemožnost kontaktů (tj. cest) na západ. Výsledkem je, že srovnání se zahraničními úpravami se zaměřilo na státy nám geopoliticky či ideologicky blízké, jako tehdejší SSSR, NDR, PLR, MLR, BLR a Jugoslávie.

Z novějších pramenů Kuchta⁶⁸ uvádí, že podmínky nutné obrany v anglosaském pojetí jsou přísnější než v úpravě domácí, neboť obrana proti útoku, který nepředstavuje ohrožení života, nesmí spočívat v použití životu nebezpečného násilí, a dokonce i při životu nebezpečném útoku se někdy od napadeného žádá splnění podmínky subsidiarity. Tím podle něj „padá mýtus o velmi širokém užití práva nutné obrany v anglosaských zemích, vyvolaný patrně zveličením významu jediné volnější podmínky oproti právu evropskému – možnosti usmrtit útočníka na pozemku nebo v domě obránce i při menší intenzitě jeho útoku.“⁶⁹ S tímto obecným hodnocením lze alespoň v oblasti teorie v zásadě souhlasit, i když v praxi skutečný rozsah dovoleného jednání v nutné obraně spoluurčují v obou právních systémech především orgány činné v trestním řízení a jen těžko se tedy srovnává. Kuchta ovšem hovoří o právu americkém, i když své závěry poněkud nepřesně vztahuje na veškeré anglosaské právo. Tak například požadavek subsidiarity životu nebezpečného násilí ze strany obránce v jeho domově, kterým podle Kuchty „většina judikátů“⁷⁰ takové jednání omezuje, se ve Velké Británii a přinejmenším odnedávna ani

---

⁶⁸ Kuchta, J.: Nutná obrana, Masarykova univerzita Brno, 1999, s. 27

⁶⁹ tamtéž

⁷⁰ tamtéž

v Irsku neuplatňuje⁷¹. Navíc i v Americe se požadavek subsidiarity vztahuje jen na použití žití nebezpečného násilí obráncem a jen tam, kde mohl ustoupit zcela bezpečně⁷². Mimo to jen za poslední dva roky přijalo v USA legislativu vylučující povinnost ustoupit při obraně v obydlí 15 států.⁷³ Rovněž není zcela přesné omezení útoků, na něž lze reagovat žití nebezpečnou silou, neboť podle amerického tzv. Modelového trestního zákoníku se jedná nejen o útoky hrozící smrtí, ale i vážnou újmu na zdraví, únosem a nuceným pohlavním stykem.⁷⁴

Vzhledem k existenci porotního systému v trestních věcech také nelze vyloučit sympatie porotců – laiků – k obránci, který se bez svého přičinění ocitl v tíživé situaci. Tak byl nedávno osvobozen obráncem, který zabil v situaci, kterou by český soud nejspíš hodnotil jako exces (viz. případ *Nally* diskutovaný v kapitole 4.2.8). Nelze také přehlížet rozdíly v hodnocení překročení mezí či nesplnění podmínek nutné obrany. V české úpravě vede exces k privilegování umožněním snížení trestní sazby uplatněním polehčujících okolností, mimořádným snížením trestů nebo upuštěním od potrestání⁷⁵ (jde převážně o možnost, nikoli povinnost soudu). Na druhou stranu v některých *common law* jurisdikcích existuje při zjištění intenzivního excesu zvláštní privilegovaná skutková podstata zabití (např. právě Irsko). A pokud je sebeobrana vyloučena, ke stejnému výsledku by v relevantních případech vedlo i úspěšné uplatnění obhajoby

---

⁷¹ viz. např. Spencer, K: Defence of the realm, Law Society Gazette, March 2007, s. 24

⁷² §3.04 odst.2 písm b) bod ii amerického Modelového trestního zákoníku. Je vzorem trestněprávních kodifikací jednotlivých států USA.

⁷³ Reinhart, Ch.: Castle Doctrine and Self-defense <http://www.cga.ct.gov/2007/rpt/2007-R-0052.htm> ve stavu k 28.listopadu 2008

⁷⁴ tamtéž, §3.04 odst.2 písm b)

⁷⁵ Kuchta, J.: cit. d., s. 169; srov. také Vokoun, R.: I. cit. d., s. 70

provokací. Ta totiž staví na podobném základu jako v české úpravě stav tzv. silného rozrušení, obecná polehčující okolnost podle §33 písm. a) našeho trestního zákona.

Těmito námitkami nečiním vlastní závěr o relativně větší či menší výhodnosti naší právní úpravy pro obránce ve srovnání s úpravou angloamerickou. Rád bych pouze poukázal na ošidnou jednoduchost výše citovaného závěru a obtížnost vyslovit v této věci jednoznačný názor. Přibližme si nyní vybrané aspekty zahraniční úpravy v nauce a především judikatuře, která je, jak už bylo předesláno, v tamním systému zcela zásadním pramenem práva.

V irském právu dělí teorie obranu na soukromou a veřejnou. Rozlišuje se podle zájmů, na jejichž ochranu je síla použita. Pod první spadá dovolené použití síly na obranu osob či majetku, pod druhou užití síly k zabránění trestnému činu či zadržení.⁷⁶ Rozdíly se vývojem postupně setřely, snad jen požadavek vyhnout se konfliktu ústupem se nikdy nevztahoval na obranu veřejnou, zato u soukromé přežívá výrazně oslaben jako jeden z ukazatelů při hodnocení přiměřenosti dodnes.

Podstatou obrany je obráncova reakce na hrozbu útoku ze strany útočníka. Tuto reakci hodnotí v každém jednotlivém případě porota z jediného široce pojatého hlediska přiměřenosti okolnostem (*reasonableness*). Útok musí být protiprávní, rozhodnutí obžalovaného přistoupit k obranné síle založeno na rozumné obavě z bezprostředního nebezpečí a obranná síla musí být úměrná (*proportionate*) útoku. V případě smrtelných

---

⁷⁶ srov. The Law Reform Commission Consultation Paper on Legitimate Defence, Dublin, 2006, s. 1

následků se použijí pravidla precedentu (*common law*), naopak dojde-li pouze k ublížení na zdraví, uplatní se úprava zákonná⁷⁷.

Ve Spojeném Království se sebeobrana řídí právní větou vyslovenou ve věci *Beckford*⁷⁸: „Obžalovaný je oprávněn použít přiměřenou sílu na ochranu svoji, třetích osob a svého majetku. Použitá síla musí být přiměřená okolnostem tak, jak je upřímně vnímal obránce.“ Anglický trestní zákon z roku 1967 nahradil část do té doby platné *common law* uzákoněním přípustnosti použití přiměřené síly při předcházení trestnému činu, při zadržení pachatele nebo osoby uprchlé. Část upravující právo sebeobranu proti útoku na život či zdraví ponechal v úpravě *common law* (tzn. judikatury).

4.2.1 Subjektivní hodnocení okolností sebeobrany

Jak již bylo uvedeno, přiměřenost obrany se stejně jako v právu českém posuzuje z hlediska bránící se osoby. Tím je zohledněno její subjektivní vnímání situace. Ve zmíněném případě *Beckford* byl policista vyslán zajistit nebezpečného násilníka s informací, že je ozbrojen. Ve skutečnosti policisté zabili neozbrojeného vzdávajícího se muže. Přesto byli osvobozeni, neboť se obžalobě nepodařilo prokázat, že jejich obava o život založená na pokynech nadřízených a faktickém průběhu honičky s údajným násilníkem nebyla upřímná a rozumně podložená. Šlo tedy o případ putativní obrany.

---

⁷⁷ §§ 18-20 irského Non-Fatal Offences against the Person Act 1997. Vzhledem k nejednoznačnému vymezení působnosti tohoto zákona (v rozporu s jeho názvem) část nauky dovozuje působnost i v případě použití smrtelné síly, zákon totiž ruší část *common law* upravující obhajobu sebeobranou, ale nevymezuje přesně v jakém rozsahu. Srov. Law Reform Commission Consultation Paper on Legitimate Defence, Dublin, 2006, s. 8, body 1.15n a McCutcheon, P., Hanlon, L: A Review of the Jurisprudence of the Court of Criminal Appeal 2002-04: Principles and General Themes, *Judicial Studies Institute Journal*, 2005 5:1, s. 226

⁷⁸ *Beckford v R* (1988) 1 AC 130

Podle irské učebnice⁷⁹ subjektivní přesvědčení o existenci okolnosti vylučující protiprávnost vylučuje vinu (*guilt*). Přesnější by bylo hovořit o vyloučení zavinění (*fault*), neboť vina je pojem širší, zahrnující i jiné podmínky, včetně objektivních, jako je průběh provedení činu, na němž pozdější prokázání určitého vnitřního přesvědčení nic nezmění. Pokud by však bylo přesvědčení zatíženo omylem, nevylučuje zavinění z nedbalosti (v české úpravě nevědomé nedbalosti), pokud spočívala právě v tomto omylu. V právu irském je téhož efektu dosaženo jakousi oklikou tím, že pokud porota shledá, že se subjektivní přesvědčení nezakládalo na přiměřených důvodech⁸⁰, nemusí věřit tvrzení, že bylo opravdové a v důsledku může obhajobu odepřít (obdobně českému „měl a mohl vědět“ u nevědomé nedbalosti ve smyslu §5 písm. b) trestního zákona).

Subjektivní posouzení situace však neznamena bezbřehou obráncovu svévůli. Irský soud v nedávném rozsudku *Kelly*⁸¹ neuznal obhajobu mírové aktivistky, která na irském letišti Shannon poškodila americké válečné letadlo. Hájila se přesvědčením, že americká invaze v Iráku zakládala zločin proti iráckému lidu. Zde už zřejmě subjektivní hodnocení určitého jednání coby trestného nepřipustně přesahovalo do tvorby vlastních pravidel, která je vyhrazena zákonodárci.

Jiná irská učebnice⁸² považuje roli subjektivního posouzení situace obráncem za relevantní ze čtyř hledisek:

---

⁷⁹ Hanly, C.: *An Introduction to Irish Criminal Law*, 2nd ed., Gill&Macmillan Ltd., Dublin, 2006., s. 123

⁸⁰ §1 odst. 2 zákona o trestných činech proti lidskému zdraví – Non-Fatal Offences against the Person Act 1997

⁸¹ *The People (DPP) v. Kelly* (2004), citováno podle Hanly, C.: *An Introduction to Irish Criminal Law*, 2nd ed., Gill&Macmillan Ltd., Dublin, 2006., s. 124

⁸² McAuley, F. a kol.: *Criminal Liability*, Round Hall Sweet&Maxwell, 2000, s. 763

- a) Může se zmýlit v potřebnosti obrany, např. domnívá se, že jeho život je bezprostředně ohrožen v situaci, kde takové nebezpečí nehrozí, tj. domnělá obrana (viz. níže);
- b) Naopak není si vědom okolností odůvodňujících použití nutné obrany, např. že jeho oběť se ho právě pokouší zabít, tj. náhodná obrana;
- c) Může se zmýlit v množství síly potřebné k odvrácení útoku, tj. situace intenzivního excesu z nutné obrany v našem právu, například když si obžalovaný neuvědomí, že mohl odrazit smrtelný útok jinými než smrt působícími prostředky; a
- d) Konečně se může mýlit v okolnostech, za nichž je obrana přípustná. Zde se uplatní pravidlo, že neznalost zákona neomlouvá.

U variant a) až c) dlouho platilo, že obžalovaný mohl obhajoby využít jen pokud věřil, že použití síly k obraně je nutné a zároveň utvoření tohoto vnitřního přesvědčení odpovídalo zásadám logického úsudku. Dnes v případě domnělé obrany a excesu jsou hranice použitelnosti obhajoby širší o to, že už se nevyžaduje objektivní přiměřenost, rozumnost úsudku. Tak výše zmíněný zákon o trestných činech proti lidskému zdraví v §18 odst. 1 opravňuje k použití síly přiměřené okolnostem, jak se jevily jednající osobě.

Náhodná obrana (varianta b)) je neoprávněná. V případě *R v Dadson* byl odsouzen policista, který vystřelil na pytláka prchajícího s úlovkem a poranil jej. Podle tehdejších zákonů směl takto zasáhnout jen pokud se jednalo o recidivistu, což sice v tomto případě odpovídalo skutečnosti, Dadson sám o tom však nevěděl. Na tomto případě *common law* demonstruje, že vědomí existence okolnosti vylučující protiprávnost je nutnou složkou

jejího uplatnění. Stejně tak voják ve službě smí vystřelit na prchajícího, chce-li ho zatknout. Když voják obžalovaný z vraždy popřel takový úmysl, neunikl odsuzujícímu rozsudku.⁸³

4.2.2 Domnělá obrana a exces

V anglickém právu se obžalovaný posuzuje podle skutečností, jak se jevily jemu bez ohledu na to, že je vyhodnotil nepřiměřeně. Proto byl ve výše uvedeném případě *Beckford*⁸⁴ zproštěn policista, který mylně pokládal prchajícího neozbrojeného muže za hrozbu pro sebe a ostatní zasahující policisty.

V irském právu platí obdobné pravidlo pro ublížení na zdraví a usmrcení při excesu. Podle některých názorů se tradiční objektivní pravidlo nadále uplatňuje v případech domnělé obrany se smrtelnými následky.⁸⁵

Opak je pravdou ve Spojených státech amerických. Podle ustanovení o omylu při sebeobraně v americkém Modelovém trestním zákoníku musí být obráncovo posouzení nutnosti použít sílu objektivně přiměřené, takže upřímné ale nedbale utvořené subjektivní přesvědčení, že je nutno v sebeobraně usmrtit, povede k odsouzení za zabití z nedbalosti.⁸⁶

4.2.3 Vývoj práva sebeobraný v Irsku

V právu Irské republiky připouštělo *common law* tradičně použití síly ve třech případech: Především k obraně sebe nebo druhých (příčemž vyžadovalo, aby obránce před užitím síly ustoupil, kam až bylo možno); dále k pomoci policii při výkonu

---

⁸³ R v Dadson (1850) 4 Cox C.C. 358; R v Thain [1985] N.I. 457, tamtéž, s. 766n

⁸⁴ Beckford v R (1988) 1 AC 130

⁸⁵ McAuley, F.: cit. d., s. 763

⁸⁶ §3.09 odst. 2 US Model penal code.

jejich povinností (policisté sami takovou povinnost ustoupit neměli); a nakonec k zabránění zločinu.⁸⁷

Dnes jsou vyjma případů se smrtelnými následky základem oprávněného použití síly ustanovení §§18-20 irského zákona o trestných činech proti lidskému zdraví⁸⁸. Ta dovolují použití síly přiměřené okolnostem, jak je subjektivně vnímal obránce, a to na ochranu sebe nebo druhých, majetku, k zabránění zločinu nebo k zadržení podezřelého. Přitom útok nemusí být trestným činem, čili bránit se lze i proti útoku dítěte, osoby intoxikované či nepříčetné a dokonce, na rozdíl od české úpravy⁸⁹, i proti osobě jednající v krajní nouzi⁹⁰. Kromě posledního bodu to odpovídá názoru, který převážil v české nauce, a připouští nutnou obranu proti útoku osoby nepříčetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu.⁹¹

Sílu se smrtelnými následky lze podle tradiční judikatury použít pouze proti útoku ohrožujícímu na životě, nikoli tedy proti útoku menší intenzity.

Podívejme se nyní, jak se institut sebeobrany v *common law* historicky vyvíjel.

Ze středověku pochází případ *Leonin*⁹², v němž byli královi lesníci zproštěni obžaloby ze zabití pytláka recidivisty, jenž kradl srnu a v zápase usekl jednomu z lesníků prst. Podobně v případě *Johna Smalla* ze 14. století nebyli trestáni vojáci, kteří ho smrtelně

---

⁸⁷ Hanly, C.: *An Introduction to Irish Criminal Law*, 2nd ed., Gill&Macmillan Ltd., Dublin, 2006, s. 121

⁸⁸ Non-Fatal Offences against the Person Act 1997. Irská republika nemá trestní právo kodifikováno.

⁸⁹ Jak je zachycena např. v Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář. I. díl.*, 6. vyd., Praha, C.H.Beck 2004, pozn. 6 k §13

⁹⁰ Respektive její období v irském právu – *duress of circumstances* (donucení okolnostmi), srov. § 18 odst. 3 písm. b) cit. zákona o trestných činech proti lidskému zdraví z r. 1997.

⁹¹ Novotný, O. a kol.: *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*, Praha, ASPI, a. s. 2007, marg.č. 430; Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář. I. díl.*, 6. vyd., Praha, C.H.Beck 2004, pozn. 7 k §13

⁹² R v *Leonin* (1221) Maitland, *Select Pleas*, s. 85. Citovány podle McAuley, F. a kol.: cit. d., s. 734n.

zranili, když se bránil zatčení pro vloupání. Soud prohlásil, že „...řečený John zemřel, aniž by na něm byl spáchán zločin (...), neboť se nehodlal nechat přivést k pořádku.“⁹³ Zrovna tak bylo připuštěno použít sílu na obranu domova, aniž se vyžadoval ústup obránce (subsidiarita), jako v případě z roku 1352, kde obžalovaný usmrtil člověka, který přišel s dalšími lidmi jeho dům vypálit. „... i obklíčili dům, ale neuspěli, obžalovaný se na ně vrhl a jednoho z nich zabil... i bylo rozsouzeno, že toto nebyl zločin.“⁹⁴ Kde byla použita smrtelná síla při obraně osoby, nejednalo se o okolnost vylučující protiprávnost a vedla k odsouzení a propadnutí věci. Příklad pak býval postoupen králi, který obvykle udělil milost, pokud bylo zabití shledáno nevyhnutelným. Teprve v 16. století bylo řešení institutem milosti překonáno uzákoněním pravidla, že zabití v sebeobraně bez možnosti útěku povede ke zproštění. Bylo-li však prokázáno, že obžalovaný možnosti útěku nevyužil, nebyla milost udělována, neboť zabití za nevyhnutelné považováno nebylo. Tak například ve věci *Chaplain of Gray's Inns* pronásledoval kdosi kněze a udeřil jej holí. Ten ránu opětoval a zabil, přestože mohl utéci, pokud by chtěl. Podle soudu měl skutečně povinnost nejprve „prchnout, jak jen mohl daleko“⁹⁵ bez ohrožení života.

4.2.4 Subsidiarita sebeobrany?

Ve století 18. pod vlivem osvícenství a teorií přirozených práv, která má jednotlivec bez ohledu na svou podřízenost panovníkovi, církvi a zákonu, byla sebeobrana soukromé osoby poprvé uznána za oprávněné použití síly a alespoň mezi právními

---

⁹³ John Small (1323) Select Coroners Rolls, s. 79. tamtéž

⁹⁴ Anonym (1352) Lib. ann. 26, f. 123, pl. 23, tamtéž

⁹⁵ Lib. Ass. ann. 43, f. 274, pl. 31, tamtéž s. 735

teoretiky byl opuštěn princip povinnosti ustoupit. Tím byla sebeobrana postavena na roveň přípustnému násilí při výkonu veřejnoprávních funkcí jako je zadržení podezřelého.⁹⁶

Přesto byl v roce 1825 v kauze *R. v Forster* vysloven závěr, že policista nesmí zabít prchajícího, pokud byl zadržován jen pro trestný čin nižší závažnosti, a raději se má stáhnout a útěk umožnit. A o pár let později ve věci *R. v Dakin* pravil soudce ve stejném duchu, že pokud by byl obžalovaný věděl o zadním východu z budovy, kde došlo k zabití, bývalo by jeho povinností východu použít, aby se konfliktu vyhnul. To s odkazem na fakt, že se nejednalo přímo o vlastníka obydlí, na rozdíl například od nájemníka. Tento požadavek vlastnického vztahu k obydlí byl opuštěn spolu se subsidiaritou sebeobrany v obydlí až o sto let později v rozsudku *R. v Hussey*, v němž byl obžalovaný v najatém bytě, který odmítl opustit, neboť výpověď z nájmu nebyla platná. Domácí spolu s dalšími osobami se vyzbrojili a pokoušeli si vynutit vstup. Obžalovaný proto vystřelil skrz rozbité dveře a dva z nich zranil. V prvním stupni byl sice shledán vinným, ale odvolací soud rozsudek zrušil, neboť vzhledem k nedostatkům ve výpovědi z nájmu bránil obžalovaný svůj domov oprávněně.⁹⁷

Ve 20. století se povinnost ustoupit dále relativizovala, tak podle *R. v Julien* postačí projevit vůli ustoupit a netřeba tak skutečně učinit. Později při obžalobě z vraždy ve věci *R. v McInnes* soud označil tuto povinnost za příliš přísnou a upřednostnil názor doktríny podpořený také rozsudkem australského nejvyššího soudu v případě *R. v Howe*, že „nevyužití možnosti ustoupit je pouze jedním z ukazatelů, které je třeba vzít

---

⁹⁶ McAuley, F. a kol.: cit. d., s. 738

⁹⁷ *R. v Foerster* (1825) 1 Lew. 187; *R. v Dakin* (1828) 1 Lew. 166; *R. v Hussey* (1925) 18 Cr. App. R. 160. McAuley, F. a kol.: cit. d., s. 740

v úvahu při posuzování, zda použití síly bylo nutné a zda síla byla přiměřená.⁹⁸ Nakonec v roce 1985 ve Velké Británii v případě *R. v Bird* byl obránce konečně pro příště zbaven povinnosti i jen projevit vůli k ústupu. Mimo to zde bylo deklarováno právo na předstižný úder, tedy použití síly k zabránění útoku teprve hrozícímu. V tomto případě poškozený vrazil do obžalované a udeřil ji. Ona ránu opětovala, aniž si uvědomila, že v ruce drží sklenici, a způsobila mu tím ublížení na zdraví. Skutkové okolnosti tohoto případu podle zprošťujícího rozsudku odvolacího soudu odůvodňovaly tvrzení, že obránce není vždy v pozici, v níž by mohl vůli k ústupu vůbec projevit.⁹⁹

V současnosti se tedy subsidiarita v podobě ústupu nežádá, může být ale pádným důkazem o přiměřenosti použití síly. Irský zákon o trestných činech proti lidskému zdraví v §20 odst. 4 stanoví, že skutečnost, že osoba měla příležitost ustoupit než použila sílu, bude vzata v potaz spolu s dalšími důkazy při hodnocení, zda použitá síla byla přiměřená. Podle citované učebnice¹⁰⁰ dokonce §18 odst. 1 zmíněného zákona v podstatě znemožňuje soudním porotám posuzovat přiměřenost použití síly, neboť ty tak musí činit z pohledu jednající osoby.

4.2.5 Nepřiměřená obrana a usmrcení útočníka při obraně

Případy se smrtelnými následky nadále ovládá objektivní hledisko přiměřenosti. Přesněji řečeno se jím řídí otázka, zda vůbec byla obrana nutná, ovšem množství použité síly se posuzuje subjektivně, tedy z hlediska jednajícího. Tato pravidla zakotvil

---

⁹⁸ *R. v McInnes* (1971) 3 All E.R. 295; *R. v Howe* (1958) 100 CLR 448

⁹⁹ *R. v Bird* (1985) 2 All E.R. 513

¹⁰⁰ McAuley, F. a kol.: cit. d., s. 744

irský nejvyšší soud v rozhodnutí *People v Dwyer*¹⁰¹. Jednalo se o dovolání proti rozsudku odsuzujícímu muže za vraždu, kterou měl spáchat smrtelným poraněním svého protivníka nožem v pouliční rvačce mezi dvěma skupinami mužů. Ta vznikla tak, že obžalovaný spolu s dalšími reagoval na urážky a vyšel z baru na ulici, kde došlo ke rvačce. Hájl se tím, že v obavě o život nožem pouze mával pro výstrahu poté, co ho jeden protivník zezadu chytil a druhý čímsi praštil do hlavy. Soud měl na základě těchto okolností možnost přijmout pravidlo pro posuzování nepřiměřené obrany, vyslovené předtím australským nejvyšším soudem ve věci *Howe*. To praví, že pokud porota dojde k závěru, že „obžalovaný při sebeobraně použil více síly, než bylo objektivně nutné, ale ne více, než sám za nutné upřímně považoval, její verdikt by měl znít vinen trestným činem zabití (*manslaughter*).“¹⁰² Otevírá tak možnost jakési střední cesty mezi plným zproštěním na jedné straně a odsouzením za vraždu, která předpokládá předchozí zlý úmysl, na straně druhé. Zatímco v Anglii může obvinění z vraždy v údajné sebeobraně vyústit pouze v odsuzující nebo zcela zprošťující rozsudek¹⁰³, v Irsku (a Indii) se díky přijetí doktríny nepřiměřené sebeobraný¹⁰⁴ nabízí tato střední cesta v podobě trestného činu zabití.

Nedávný návrh reformy irského trestního práva stanoví následující podmínky přípustnosti obrany, která vyústit ve smrt útočníka:

- obránci hrozí smrt nebo těžká újma na zdraví;
- bezprostřednost a protiprávnost hrozby;

---

¹⁰¹ *People (AG) v Dwyer* [1972] IR 420

¹⁰² *R. v Howe* (1958) 100 CLR 448

¹⁰³ Mousourakis, G.: *Criminal Responsibility and Partial Excuses*, Ashgate Publishing Ltd., Hants, England 1998, s. 188

¹⁰⁴ Tzv. obhajoba „excessive self-defence“ přijatá v *People (AG) v Dwyer* [1972] IR 416

- oběť nemá možnost bezpečně ustoupit v momentě útoku (kromě případů napadení v obydlí); a
- oběť sama útok nevyprovokovala.

Obrana musí být úměrná hrozícímu útoku, nutná a přiměřená.¹⁰⁵

Podmínky irského *common law* stanovené ve věci *Dwyer* zní poměrně přísně – zabít v sebeobraně lze jediné tehdy, pokud obránce na základě přiměřených důvodů věřil, že je ohrožen jeho život a že jím použitá síla byla rozumně nutná k jeho ochraně.¹⁰⁶ Poněkud benevolentnější byl starší rozsudek *Keatley*¹⁰⁷, který připustil neúmyslné usmrcení na obranu proti jakémukoli závažnému zločinu obsahujícímu násilí. Novodobý rozsudek *Clarke*¹⁰⁸ už připouští i přístup, který panuje v mnoha jurisdikcích *Commonwealthu*, totiž posuzovat zabití čistě z hlediska jeho přiměřenosti (*reasonableness*) - co bylo „přiměřeně nutné“¹⁰⁹ - aniž by požadovaly minimální význam chráněného zájmu (např. ohrožení života). Nejnovější návrh z řad irské doktríny doporučuje zkombinovat požadavek přiměřenosti obranné smrtící síly s požadavkem odvracení nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví, znásilnění a těžkých případů sexuálního napadení a násilného zbavení svobody.¹¹⁰

¹⁰⁵ Shrnutí v článku Spencer, K: Defence of the realm, Law Society Gazette, March 2007, s. 24

¹⁰⁶ People (AG) v Dwyer [1972] IR 420

¹⁰⁷ People (Attorney-General) v Keatley [1954] IR 16 a citovaný v Law Reform Commission Consultation Paper on Legitimate Defence s. 13n

¹⁰⁸ People (DPP) v Clarke [1994] 3 IR 298-300

¹⁰⁹ Rozsudek Privy Council, nejvyšší odvolací instance pro Commonwealth, ve věci Palmer v R [1971] AC 814

¹¹⁰ The Law Reform Commission Consultation Paper on Legitimate Defence, Dublin, 2006, s. 27, bod 2.62

4.2.6 Obrana obydlí

Připomeňme si ještě problematiku obrany v obydlí, kterou Kuchta ve výše uvedeném citátu¹¹¹ (viz. kapitolu 4.2) označil za příčinu zkresleného mínění o přílišné šíři podmínek nutné obrany v *common law*, které podle něj panuje na starém kontinentě. Mám na mysli konkrétně možnost usmrtit útočníka v obydlí obránce i při menší intenzitě jeho útoku. Tato podmínka vychází z předpokladu, že útok na obydlí bývá obvykle spojen s útokem proti životu a zdraví jeho obyvatel. Lze ji parafrázovat slovy „můj dům - můj hrad“, která mají původ v kauze *Semaynes* z počátku 17. století, kde se praví: „Dům je každému jeho hradem a pevností, stejně tak k obraně před zraněním a násilím, jako k odpočinku.“¹¹² Ani toto pravidlo však neznamená, že by bylo bez dalšího dovoleno zabít pachatele vloupání do obydlí. V roce 2006 řešil irský odvolací soud věc *Barnes*¹¹³, kde postarší farmář překvapil dva lupiče ve svém osamělém vesnickém domě a údajně jednoho napadl nožem, kterým byl nakonec sám ubodán. Soud zde prohlásil výše zmíněnou doktrínu „můj dům - můj hrad“ (*castle doctrine*), známou především z anglické a americké právní kultury, za součást irského práva, čímž pro útoky v obydlí vyloučil požadavek subsidiarity, který jinak v Irsku nutí obránce na ulici před použitím smrtelné síly ustoupit či utéct, je-li to možné.¹¹⁴ Přitom ale zmínil, že útočnickovo právo na život¹¹⁵ nadále nedovoluje obránci zabít jej jenom proto, že je lupič. Stejně tak, jako by za samotné vloupání neudělil trest smrti soud, nemůže

¹¹¹ Kuchta, J.: Nutná obrana, Masarykova univerzita Brno, 1999, s. 27

¹¹² *Semaynes case* (1604) 5 Co Rep 91a

¹¹³ *People (DPP) v Barnes* [2006] IE CCA 165; srov. také McCrossan, R.: Cases and Comments, in: *Irish Criminal Law Journal* Vol. 17, No. 1, 2007, s. 13

¹¹⁴ Spencer, K: Defence of the realm, *Law Society Gazette*, March 2007, s. 24n; postupné opouštění této povinnosti ustoupit (tzv. retreat rule) viz. výše v kapitole 4.2.4.

¹¹⁵ Ústava Irské Republiky, čl. 40, §3 odst. 2

lupiče usmrtit ani obyvatel domu, aniž by byl sám bezprostředně ohrožen na životě či zdraví. Ve zmíněném rozsudku je odmítnuta obhajoba pachatele vloupání, že šel „pouze“ loupit do prázdného domu, tedy neútočil na osobu, která se později stala obětí. Soud naopak výslovně označil loupež za akt agrese, který obdobně jako fyzické napadení umožňuje použití odvetné síly. Pokud pak proti této síle použije lupič sebeobranu, jejíž následkem je smrt, nemůže být zcela zproštěn, a musí být odsouzen přinejmenším za zabití. Podle soudu by bylo „hluboce nespravedlivé“ posuzovat přiměřenost síly použité obráncem přepadeným v obydlí objektivně, tedy podle reakce hypotetické průměrné osoby. Obráncem byl v tomto případě starý osamělý muž, zaskočený přesilou mnohem mladších útočníků. Dále je aplikována i teorie stavu nouze, který jednající - zde pachatel vloupání – přivodil sám svým předchozím jednáním a o níž bude řeč níže.

4.2.7 Bezprostřednost nebezpečí hrozícího z útoku

Stejně jako v naší domácí úpravě musí i v *common law* nebezpečí plynoucí z útoku hrozit bezprostředně. Tento prvek rozhodoval v případě *Devlin v Armstrong*¹¹⁶, kde byla žena odsouzena za podněcování ke vzpouře a výtržnost. Obhajoba tvrdila, že upřímně a odůvodněně předpokládala, že britská policie bude napadat lidi a ničit majetek. Severoirský odvolací soud však označil nebezpečí, které svým jednáním obžalovaná předjímal, za příliš vágní a vzdálené. Policie podle něj bojovala o život konajíce svou povinnost při potlačování vzpoury, a zásah obžalované v tento kritický okamžik byl příliš agresivní a předčasný.

---

¹¹⁶ Devlin v. Armstrong [1971] N.I. 13

Naopak držení zápalných lahví v očekávání dalšího útoku na prodejnu, jejímuž vyrabování už dříve policie neuměla zabránit, soud aproboval. Tento účel označil za dovolený, pokud měl obžalovaný v úmyslu lahve použít pouze k odvrácení útoku na svou provozovnu, což se obžalobě vyvrátit nepodařilo.¹¹⁷

Podobně kritérium bezprostřednosti splnilo i jednání příslušníků Královské severoirské policie, kteří vnesli bez řádného zbrojního průkazu ruční zbraň na území Irské republiky v případě zvaném *DPP v Kelso*¹¹⁸. Soud označil za dovolený účel držení zbraní důvodné a upřímné obavy o život, k jehož ochraně svou zbraň potřebovali.

Naproti tomu v již zmíněné věci *DPP v Clarke*¹¹⁹ se obžalovaný poté, co byl zesnulým poškozeným napaden, ozbrojil a vrátil na místo původního útoku v očekávání dalšího násilí. Soud formuloval požadavek, aby kde je to možné obžalovaný informoval příslušné autority (policii) dříve, než se uchýlí k užití síly.

Nakonec ve věci *People v O'Brien*¹²⁰ byl obžalovaný uznán vinen zabitím navzdory své výpovědi, že byl vystrašen zesnulým poškozeným, jehož nepřátelství vůči obžalovanému bylo známo, a nosil u sebe nůž, jímž zasadil smrtelnou ránu z obavy z útoku zesnulého.

Jak vidno, nedávají tyto kasuistiky jednoznačnou odpověď na otázku, kdy nebezpečí z útoku hrozí či nehrozí bezprostředně, to se ostatně i v naší úpravě posuzuje podle okolností každého případu. Irská nauka¹²¹ označuje *O'Brien* za případ *sui generis*, neboť v něm rozhodlo, že ačkoli zemřelý poškozený zaútočil první,

---

¹¹⁷ AG's Reference (No. 2 of 1983) [1984] Q.B. 456

¹¹⁸ *DPP v Kelso* [1984] ILRM 329

¹¹⁹ *DPP v Clarke* [1994] 3 IR 289

¹²⁰ *People v O'Brien* (1969) 1 Frewen 343

¹²¹ McAuley, F. a kol.: cit.d., s. 751

obžalovaný v podstatě ubodal neozbrojeného člověka. Není bez zajímavosti, že česká judikatura ani opakované použití střelné zbraně v reakci na útok neozbrojeného pachatele nepokládá za bez dalšího vylučující stav nutné obrany (srov. R 14/1999). Rozlišujícím kritériem mezi ostatními citovanými kauzami může být, že ve věci *Devlin* se obžalovaná uchýlila k obranné síle v předčasném očekávání budoucího útoku a *Clarke* nevyužil přiměřené možnosti vyhnout se konečnému sporu, zatímco v případě zápalných lahví a *Kelso* obžalovaní pouze vykonali přípravy k užití síly tváří v tvář přímo hrozícímu útoku.

4.2.8 Útok zčásti přivozený obráncem

Podle výše zmiňovaného zákona o trestných činech proti lidskému zdraví se obhajoba sebeobranou „nevztahuje na osobu, která způsobí jednání nebo stav věcí v úmyslu použít sílu k jeho odvrácení či ukončení.“¹²² Jednající osoba tedy nemůže sílu použít, pokud útok vyprovokovala. To samozřejmě neplatí, provokuje-li jednáním dovoleným. Podobně v české úpravě není nutná obrana přípustná proti jednání, kterým někdo vykonával své právo (komentář uvádí příklad zloděje, který se nemůže dovolávat nutné obrany proti poškozenému chránícímu svůj majetek¹²³.) Z poněkud jiných předpokladů vycházel judikát R 254/1947, který nevyklučuje nutnou obranu tam, kde napadený svým předchozím trestným skutkem, který však nebylo možno považovat za útok, dal k útoku podnět.

Ve věci *People v Doran*¹²⁴ se obžalovaný vloupal do domu zemřelého poškozeného, ale utekl, když se s ním střetl. Ten ho

¹²² §18 odst. 7 alinea 1 Non-Fatal Offences against the Person Act 1997

¹²³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl., 6. vyd., Praha, C.H.Beck 2004, pozn. 6 k §13

¹²⁴ *People v Doran* (1987) 3 Frewen 125, cit. podle McAuley a kol.: cit. d., s. 758

pronásledoval a několikrát udeřil golfovou holí, načež ho obžalovaný ubodal k smrti svým nožem. Byl sice nakonec porotou odsouzen za vraždu, ale použitelnost obhajoby nutnou obranou nebyla soudem a priori odmítnuta. Zřejmě proto, že považoval nesporný podíl odpovědnosti obžalovaného (pachatele vloupání) na vzniku nebezpečí za vyvážený nepřiměřeností reakce jeho oběti (útok už netrval). Z opačné perspektivy lze výsledek vysvětlit tím, že stejně tak by se sebeobrany nemohl dovolávat obžalovaný (majitel - golfista), kdyby původního útočníka pronásledoval a usmrtil na ústupu. Jedinou výjimkou by byl případ, kdy by útočník ustupoval výlučně za účelem umocnění útoku, například opatřením zbraně.¹²⁵

O takovou eventualitu ale nejspíš nešlo v následujícím případě, který navzdory tomu skončil zproštěním viny člověka, který zezadu zastřelil raněného ustupujícího zloděje. Tento scénář měl nedávný případ *Nally* z roku 2006, rozsouzený jen několik dní před výše citovaným rozsudkem *Barnes*, rovněž v souvislosti s problematikou obrany obydlí, ale již mimo chráněný pozemek a po skončení útoku. I zde vystupoval postarší farmář bydlící v osamělém stavení, kam zřejmě s nekalými úmysly přišla jeho budoucí oběť. Případ *Nally*¹²⁶ vzbudil v irské veřejnosti bouřlivou diskuzi, neboť zemřelý poškozený byl příslušníkem menšinového etnika tzv. „travellerů“, kteří mají v Irsku obdobné postavení jako ve střední Evropě Romové, a Nallyho zproštění si vykládali jako svolení zabíjet travellery na potkání. Skutkové okolnosti totiž sotva splňovaly podmínky přípustné sebeobrany, především co se

---

¹²⁵ McAuley, F. a kol.: cit. d., s. 753

¹²⁶ People (DPP) v Nally [2006] IE CCA 168, širší diskuzi k případu viz Burns, P.: Nally case reaction, http://www.mayonews.ie/index.php?option=com_content&task=view&id=760&Itemid=38 ve stavu k 17.11.2008

bezprostřednosti hrozícího nebezpečí týče. O vině však rozhodovala porota, která mohla uvěřit obhajobě, podle níž obžalovaný jednal v silném rozrušení a strachu z případné odvety či dalšího vloupání. Padraig Nally jednoho dne spatřil ke svému osaměle stojícímu venkovskému stavení přijíždět auto se dvěma muži. Po zkušenostech s předchozími krádežemi je přivítal se zbraní v ruce a když jednoho uviděl vcházet zadním vchodem do domu, postřelil ho. Následně ho bil dřevěnou holí, dokud onen muž neutekl ven na veřejnou cestu. Nally se vrátil do domu pro náboje a venku na veřejné cestě muže zezadu zastřelil. Tělo uklidil za živý plot do pole, údajně v obavě z případné reakce druhého z mužů po návratu s posilami.

V americké kauze *Gonzales* z konce 19. století kalifornský nejvyšší soud stanovil, že kdo očekává útok na svou osobu, nemusí vždy použít všech dosažitelných prostředků, aby se vyhnul použití síly v sebeobraně, než k ní přistoupí. „Neb ten, kdo ví, že pokud se vydá určitou silnicí, bude přepaden se zbraní a donucen usmrtit útočníka v sebeobraně, má přesto právo se tou cestou vydat.“¹²⁷ Podobné odůvodnění zaznělo v novějším případě *Field*, kde soud odmítl tvrzení, že by obžalovaný, který věděl, že ho jdou jisté osoby napadnout, měl povinnost opustit místo, kde se po právu nacházel, aby se byl vyhnul konfliktu – a totéž pravidlo je dnes v Irsku uzákoněno.¹²⁸

4.3 Krajiní nouze v angloamerickém právu

Z českých zdrojů se ani o této otázce mnoho nedozvíme, což jim vzhledem ke zmíněné diametrální odlišnosti

---

¹²⁷ *People v. Gonzales* (1887) 71 Cal. 569

¹²⁸ *R v Field* [1972] Crim LR 435, podle Law Reform Commission Consultation Paper on Legitimate Defence, bod 5.158; §18 odst. 7 alinea 2 zákona o trestných činech proti lidskému zdraví z roku 1997

angloamerického právního systému od toho našeho ani nelze vytýkat. Solnař pouze poznamenává, že „angloamerické právo je i v tomto ohledu důsledně kasuistické“¹²⁹ a že učebnice trestního práva neshrnují pojednání o krajní nouzi pod jediné ustanovení, ale přičleňují je k určitým druhům trestné činnosti a podle toho odlišně vykládají. Rozlišují navíc mezi bezprávným donucením majícím původ v jednání člověka (*duress*) a stavem nouze způsobeným jinými okolnostmi (*necessity*).

Tradiční *common law* se zabývá krajní nouzí mj. ve dvou učebnicových případech, které jsou pro českého čtenáře zajímavé už svými nevšedními skutkovými okolnostmi – odehrály se na moři a jak ohrožené, tak i chráněné zájmy byly ty nejvyšší, totiž lidské životy.

4.3.1 Velká Británie – *R v Dudley a Stephens* 1884

Klasickým judikátem v oblasti krajní nouze (*necessity*) v angloamerickém právu je rozhodnutí britského Nejvyššího soudu ve věci *R v Dudley and Stephens*, jímž odmítl použitelnost této obhajoby v případě vraždy¹³⁰. Jedná se o tragický příběh dvou ztroskotaných anglických námořníků, kteří stanuli na lavici obžalovaných poté, co je asi 1600 mil od mysu Dobré Naděje ze záchranného člunu vyzvedla náhodně projíždějící loď. Přiznali, že je dvacet dní na otevřeném moři, z toho posledních osm bez jídla a vody, donutilo ke kanibalismu na dalším členu posádky, a to pouhé čtyři dny před šťastnou záchranou. Obětí se stal asi sedmnáctiletý chlapec, který byl z celé posádky nejvíce vysílen a jevil nejmenší šance na přežití, nekladl proto také žádný odpor, aniž by ovšem se svým osudem souhlasil. Kritériem pro jeho volbu

---

¹²⁹ Solnař, V. a kol.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, s. 139

¹³⁰ *R v Dudley and Stephens* (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 61-8

se zřejmě stala i skutečnost, že narozdíl od obžalovaných na něm nezávisela výživa rodiny.

Kdyby se obžalovaní nenajedli z chlapcova těla, s největší pravděpodobností by se záchrany nedožili a zemřeli hlady. Chlapec by však nejspíš zemřel dříve než oni. Když došlo k činu, nebyla na obzoru vidět žádná plachta či jiná známka naděje na záchranu, takže lze říci, že námořníci neměli šanci na přežití, aniž by někoho zabili. Návrh rozhodnout losem se však mezi nimi neujal.

Soud konstatoval, že pokud existovala nutnost někoho zabít, nebyla o nic větší vůči onomu chlapci, než vůči kterémukoli z dalších tří členů posádky. Všichni mohli být zachráněni hned příštího dne, nebo také vůbec. V obou těchto případech by byla smrt zbytečná.¹³¹ Proto byli oba námořníci za úmyslnou vraždu odsouzeni k smrti, posléze ovšem omilostněni, takže vykonali pouze šest měsíců trestu odnětí svobody. Tím bylo nalezeno východisko z dilematu, zda zprostit obžaloby člověka, který úmyslně zabil nevinnou osobu, a vyslat tím nechtěný signál do společnosti, že je takové jednání omluvitelné, anebo téhož odsoudit k smrti za čin, k němuž byl donucen extrémní tragickou situací. Soudce byl toho názoru, že neexistuje absolutní nutnost (*necessity*) zachránit vlastní život, naopak existují okolnosti, jako například za války, za nichž je povinností svůj život obětovat. Pouhé pokušení jednat určitým způsobem nelze zaměňovat se stavem krajní nouze. V případě ztroskotání lodi konstatoval soudce existenci morální povinnosti kapitána vůči posádce,

---

¹³¹ R v Dudley and Stephens (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 63 H

posádky vůči cestujícím, vojáků (*sic*) vůči ženám a dětem.¹³² Zdali jde i o povinnost právní z rozsudku neplyne. Další otázkou je, kdo by rozhodoval, která osoba má zemřít. Soud odmítá kritéria jako věk, intelekt, síla či souhlas oběti. Ashworth¹³³ shledává přijatelnou volbu losem. V níže diskutovaném případě *US v Holmes*¹³⁴ byla dokonce absence spravedlivé volby - nakolik ji los vůbec může zaručit - důvodem odsuzujícího rozsudku. Soud v našem případě takové odůvodnění amerických kolegů označuje za podivné, ale nenavrhuje jiný způsob výběru obětovaných osob a zdá se, že upřednostňuje obětování všech na palubě.

Rozsudek cituje klasického britského komentátora Halea, podle něhož člověk donucovaný zabít nevinnou osobu pod pohrůzkou vlastní újmy „...má raději zemřít sám, než zabít nevinného.“¹³⁵ Tomu odpovídá naše pojetí subsidiarity krajní nouze, když smrt nevinného by byla následkem zřejmě stejně závažným. K podobnému názoru dochází soud v hypotetickém příkladě dvou trosečníků zápasících o plovoucí trám, který unese jen jednoho.¹³⁶ Závěr soudu tedy zněl, že je nezákonné pro záchranu vlastního života zabít jiného jinak než v sebeobraně.¹³⁷

---

¹³² R v Dudley and Stephens (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 67 D. Zmínka o vojácích odkazuje na potopení parníku Birkenhead v roce 1852, na němž zahynuly stovky vojáků, kteří uposlechli rozkaz nezatěžovat záchranný člun s několika málo ženami a dětmi na palubě. Jsou dávaní za příklad odvahy a zdroj námořní zásady „ženy a děti první“.

¹³³ Ashworth, A., Principles of Criminal Law, 3rd ed., Oxford University Press, New York, 1999, s. 233

¹³⁴ US v Holmes (1842) 26 Fed. Cases 362, příliš mnoho trosečníků na záchranném člunu, někteří hozeni přes palubu.

¹³⁵ R v Dudley and Stephens (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 64 I

¹³⁶ R v Dudley and Stephens (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 66 F. Do té doby tento příklad osvícenští právní teoretici (jeho autor Lord Bacon, Lord Hale, Dalton a dokonce i soudce v dále citovaném rozsudku US v Holmes) ještě považovali za ospravedlnitelné zabít.

¹³⁷ V českém kontextu R 20/1982. To navíc dodává, že naopak k záchraně více osob jeden život obětovat lze. Obhajoba proti obžalobě z vraždy poškozené její vnučkou spočívala ve výhrůžkách ze strany otce obžalované zabitím obžalované i jejích sourozenců, pokud neusmrtí poškozenou. Obdobně při vyšetřování potopení lodi *Herald of Free Enterprise* bylo aprobeováno jednání prchajících cestujících, kteří shodili z provazového žebříku muže, jenž nebyl schopen pohybu a blokoval cestu do bezpečí. Podle Ashworth, cit. d., s. 153

„Kdokoli zabije nevinnou neútočící osobu, aby zachránil vlastní život, je vinen vraždou.“¹³⁸

4.3.2 Spojené státy americké – *US v Holmes* 1842

V podobně vypjaté situaci se museli rozhodovat námořníci při záchraně životů na ztroskotané lodi v případě *US v Holmes*, rozhodované americkým soudem roku 1842.¹³⁹ Obžalovaný sloužil v sedmnáctičlenné posádce americké lodi, která převážela šedesát pět cestujících z Anglie do Spojených států. Asi 250 mil od americké pevniny narazila loď na ledovec, přes třicet lidí zahynulo na potápějícím se plavidle a jedenačtyřicet jich našlo útočiště na záchranném člunu. Do člunu ovšem teklo, neboť na takovou zátěž nebyl určen. Lidé měli jen zbytky promočeného oblečení a střídali se při vylévání vody, která plnila vratký člun netěsnostmi i přes jeho okraje. Kolem proplouvaly kusy ledu a vlny hrozily záhubou všech na palubě. Po dni stráveném v těchto podmínkách ve stísněném prostoru rozhodl důstojník, že situace je natolik vážná, že musí člun odlehčit, a přikázal házet lidi přes palubu. Zahynulo tak čtrnáct mužů a dvě ženy. Právě za zabití jednoho z nich stanul obžalovaný námořník Holmes před soudem.

Rozsudek se nezmiňuje o ostatních obětech ani o dalších členech posádky včetně důstojníka, kteří se na onom obětování spolu s Holmesem podíleli. Zrovna tak si můžeme jen domýšlet další zoufalé činy, k nimž zřejmě docházelo již při prvním výběru těch, kteří nezůstanou na potápějící se lodi, ale najdou alespoň malou naději na záchranných člunech.

Námořníkům bylo vytýkáno, že upřednostnili záchranu svou a některých cestujících před životy ostatních a že výběr byl učiněn

---

¹³⁸ R v Dudley and Stephens (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 61 C

¹³⁹ US v Holmes (1842) 26 Fed. Cases 360

autoritativně, bez souhlasu či možnosti vyjádření cestujících. Na příkaz důstojníka bylo jedinými kritérii nerozdělit manželské páry a šetřit ženy (dvě zmíněné zřejmě dobrovolně následovaly osud svého bratra). Nikdo z námořníků vybrán nebyl. Podle soudu měl být výběr trosečníků obětovaných k záchraně ostatních učiněn náhodně, tedy losem. Příkaz udělený důstojníkem pak nezbavoval jeho vykonavatele odpovědnosti, neboť šlo dle názoru soudu o příkaz nezákonný.

Obžalovanému prospělo, že se jinak v průběhu ztroskotání choval velmi statečně, s nasazením života pomáhal při evakuaci na záchranné čluny, rozdál jiným své oblečení a jako jeden z posledních opouštěl potápějící se loď. Díky jeho úsilí byli rovněž přeživší zpozorováni projíždějící lodí. To vše vedlo nakonec k uložení pouze trestu při dolní hranici – šest měsíců odnětí svobody a dvacet dolarů pokuty z hrozících tří let resp. tisíce dolarů. Prezidentská milost zde však na rozdíl od výše uvedeného případu britských námořníků udělena nebyla.

Soudce poučil porotu o rozdílu mezi vraždou (*murder*, tradičně následoval trest smrti či doživotí) a prostým zabitím (*manslaughter*), z něhož byl námořník obžalován, především na základě nedostatku předchozího zlého úmyslu v případě zabití. Ke krajní nouzi mimo jiné uvedl: „Nebezpečí musí být bezprostřední, nepřekonatelné, neponechávající jinou možnost než přijít o život sám, nebo vzít život cizí.“¹⁴⁰

4.3.3 Diskuze nad případy lidských obětí

Jak je vidno, v obou kauzách byla obhajoba krajní nouze odmítnuta, její podmínky tedy nebyly splněny. Stav krajní nouze

---

¹⁴⁰ US v Holmes (1842) 26 Fed. Cases 366

ve smyslu české úpravy by však zřejmě dán byl – existovalo zde nebezpečí přímo ohrožující životy obžalovaných (k jednání přistoupili až ve chvíli naprosté nouze, nešlo o nějaké preventivní nevynucené akty); nebezpečí nešlo odvrátit jinak (pokud by se nenajedli z těla zvolené oběti resp. neodlehčili záchrannému člunu, byli by všichni zahynuli); a nakonec je tu otázka neexistence povinnosti nebezpečí snášet, jak ji formuluje česká doktrína a ve shodě s ní i právě schvalovaný návrh nového trestního zákoníku. Autor těchto řádků se přiklání spíše k absenci takové povinnosti u posádky lodi v diskutovaném případě (zvláště když přítomnost zkušených námořníků zvyšovala naději na záchranu). Soudce ji však nepřímo konstruoval na základě odpovědnosti posádky vůči cestujícím a i v naší vnitrozemské nauce nalézáme zmínku (byť ne zcela jednoznačnou) o povinnosti lodníků vylučující krajní nouzi.¹⁴¹

Věnujme se ještě otázce, zda obžalovaní nevykročili z mezí jednání v krajní nouzi, jak je od výše uvedených podmínek vzniku stavu krajní nouze odlišuje doktrína.¹⁴² Tyto meze určuje požadavek tzv. proporcionality, podle něhož následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který z nebezpečí hrozil. Dle mého názoru ani v jednom z obou diskutovaných případů nebyl jednáním v krajní nouzi způsobený následek (smrt jednoho resp. šestnácti osob) zřejmě stejně závažný jako následek hrozící (smrt hlady všech čtyř resp. potopení člunu se všemi jedenačtyřiceti trosečníky). Znamená to tedy, že podle současné české úpravy by byli obžalovaní námořníci zproštěni? Domnívám se, že na základě

---

¹⁴¹ viz. Polášek, Z. a kol. Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 1975, s. 789

¹⁴² např. Vokoun, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze AUC, Praha 1989, s. 61n

provedené konfrontace okolností obou případů s kritérii českého zákona bude znít odpověď kladně.

Problémem v obou případech byl způsob výběru oběti. Pod kterou podmínku české úpravy krajní nouze toto kritérium zařadit? Snad by šlo argumentovat, že nebezpečí šlo v obou případech odvrátit jinak, totiž výběrem jiných obětí, nebo alespoň jiným způsobem volby obětí. Takové pojetí zásady subsidiarity je však třeba odmítnout, neboť by prakticky znemožňovalo jednat v krajní nouzi za situace, kdy existovala alespoň jedna další varianta jednání.¹⁴³ Správně je třeba zákonnou podmínku „nelze odvrátit jinak“ vykládat ve smyslu „bez ohrožení zájmů osob, které na vzniku nebezpečí nemají žádné viny“,¹⁴⁴ čili „bez způsobení škodlivého následku“.¹⁴⁵ Ze skutkových okolností obou diskutovaných případů je patrné, že „jinak“ v tomto smyslu nebezpečí odvrátit nešlo.

Zrovna tak srovnání chráněných a obětovaných zájmů vyznívá z hlediska kvantitativního ve prospěch obžalovaných. Teoreticky se mohl obžalovaný v každém jednotlivém případě obětovaného cestujícího raději vrhnout přes palubu sám a vyhovět by tak imperativu, že nelze obětovat život cizí k záchraně života svého. Jelikož však zároveň v každém tomto případě zachraňoval i životy ostatních, v testu proporcionality toto jednání rovněž obstojí.¹⁴⁶

---

¹⁴³ Souhlasně takový výklad odmítá Kubová, O.: K některým otázkám krajní nouze, Bulletin Advokacie 10/98, s. 52

¹⁴⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl., 6. vyd., Praha, C.H.Beck 2004, pozn. 10 k §14

¹⁴⁵ Kubová, cit. d., s. 52

¹⁴⁶ srov. Solnař, V. a kol.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003, opakovaně na ss. 141-3

Po odmítnutí obhajoby stavem nouze v případě *Dudley and Stephens*¹⁴⁷ se dlouhou dobu před soudem neobjevila. Teoretici její použitelnost dovozovali ze dvou zdrojů. Buď jako negaci zavinění (*mens rea*) nebo jako skutečnou, obecně použitelnou obhajobu v užším smyslu (*defence*, tedy obdobu okolností vylučujících protiprávnost známých z naší úpravy). Příkladem, kdy podle soudu stav nouze vyloučil úmyslné zavinění, je rozsudek ve věci *Steane*, kde byl obžalovaný viněn z vysílání nepřátelské propagandy za 2. světové války, k němuž byl donucen pod hrozbou internace celé rodiny v koncentračním táboře. Soud rozhodl, že jeho úmysl nezahrnoval napomáhání nepříteli, ale pouze záchranu vlastní rodiny.¹⁴⁸ Jakkoli je výsledek jistě spravedlivý, odůvodnění by argumentace přímo krajní nouzí slušela lépe. Taková obhajoba však ještě nesla stigma z dob výše diskutovaných kauz lidských obětí z 19. století.

Teprve nedávno stanovil australský soud podmínky, za nichž by byl ochoten obhajobu stavem nouze přijmout. Zaprvé čin jinak trestný „musel být učiněn jen za účelem vyhnutí se následkům, které by obžalovanému nebo třetí osobě přivodily nenapravitelné zlo“, zadruhé obžalovaný „musel na základě přiměřených důvodů upřímně věřit, že se nacházel v situaci bezprostředního nebezpečí...“ a zatřetí „jednání směřující k vyhnutí se bezprostřednímu nebezpečí nesmí být tomuto neúměrné (*out of proportion*).“¹⁴⁹ Intenzita onoho „nenapravitelného zla“ by měla odpovídat nebezpečí smrti, násilného sexuálního útoku nebo těžké újmy na zdraví. Konkrétně v případě *Loughnan* soud nepřiznal tuto obhajobu vězni, který uprchl z vazby v obavě ze zneprátených

---

¹⁴⁷ R v *Dudley and Stephens* (1884) [1881-5] All. E.R. Rep. s. 61-8. Případ kanibalismu z kapitoly 4.3.1.

¹⁴⁸ R. v. *Steane* [1947] K.B. 997; podle McAuley, F.: cit. d., s. 779

¹⁴⁹ R. v. *Loughnan* [1981] V.R. 443; tamtéž s. 802

spoluvěznů. V jiném případě, kde vězení hořelo, však soud útěk připustil.¹⁵⁰

4.3.4 Moderní pojetí stavu nouze

V nedávné minulosti byla teorie stavu nouze rozvinuta kanadským nejvyšším soudem ve věci *Perka*¹⁵¹ v roce 1984. Jednalo se o skupinu drogových dealerů obžalovaných z dovozu konopí do Kanady poté, co uvízli u jejích břehů cestou do mezinárodních vod poblíž Aljašky a náklad vyložili, jen aby předešli převrhnutí plavidla. Soud označil obhajobu stavem nouze (*necessity*) za součást kanadského práva, v konkrétním případě však podle něj obžalovaní její podmínky nesplnili. Vymezil je následovně: jedná se o naléhavé situace jasného a bezprostředního nebezpečí, v nichž obžalovaný neměl rozumnou legální alternativu a byla dána proporcionalita mezi zamezenou a způsobenou újmou (tzv. teorie menšího zla). Jak vidno, odpovídá tato koncepce české úpravě krajní nouze podle §14 trestního zákona pouze s tím rozdílem, že zatímco jednání v krajní nouzi vylučuje protiprávnost, kanadský stav nouze znamená pouhou beztrestnost jinak protiprávního jednání.¹⁵² Podle mého názoru všechny tři zmíněné podmínky vyložení nákladu z převracející se lodi splnilo. Soud však požadoval zřejmou nedobrovolnost jednání v nouzi a tvrdil, že obžalovaný měl uvážit, že jeho jednání povede ke stavu nouze, která si porušení zákona vyžádá. Nemůže proto tvrdit, že jednání bylo nedobrovolné. Dále soud zdůraznil požadavek, že nesmí existovat jiné legální řešení (princip

---

¹⁵⁰ Reniger v Fogossa (1552) 1 Plowd. 1. tamtéž s. 792

¹⁵¹ Perka v Queen [1984] 13 D.L.R. (4th) 1

¹⁵² Law Reform Commission Consultation Paper on Necessity and Duress, s. 110, bod 4.75

subsidiarity, jak jej známe v českém právu) a nastínil například možnost shodit náklad do moře.

V Irsku je přijímán stav nouze tak, jak ho rozvinuly doktríny ostatních zemí. V oblasti trestných činů proti majetku jej pak upravuje zákon z roku 1991 zařazením výrazu „bez zákonného svolení“ do znění hlavních skutkových podstat. Jeho význam lze shrnout tak, že je-li to přiměřené okolnostem, zákon dovoluje ničit majetek, včetně situací, kde je to nutné k ochraně sebe, třetích osob nebo majetku.¹⁵³ Postačí subjektivně hodnocená upřímná víra v nutnost zásahu, byť by byla objektivně nepřiměřená.

Toto ustanovení pokrývá případy, kdy například člověk k záchraně tonoucího rozbije okno, za nímž vidí viset lano, nebo jednání záchranářů, kteří rozstříhají auto při vyprošťování oběti nehody.¹⁵⁴

4.3.5 Krajní nouze v oblasti medicíny

Dnes obhajobu stavem nouze (*necessity*) anglické soudy používají nejčastěji ve zdravotnickém kontextu – například tak ospravedlnily sterilizaci duševně nezpůsobilé ženy¹⁵⁵ či zadržení osoby s duševní poruchou.¹⁵⁶ V Irsku se tímto způsobem řeší situace operace pacienta v bezvědomí, který nemůže udělit souhlas.

Nejnověji se *common law* otázkou obětování jednoho života na záchranu jiného ve stavu nouze zabývalo *Ve věci A. (srostlá*

---

¹⁵³ Criminal Damage Act 1991, § 6

¹⁵⁴ Law Reform Commission Consultation Paper on Duress and Necessity, s. 88, bod 4.04

¹⁵⁵ *Re F* [1990] 2 AC 1. Psychicky narušená žena měla poměr s podobně postiženým mužem, argumentem pro sterilizaci bylo, že budoucí dítě by bylo odsouzeno k těžké vrozené zdravotní vadě.

¹⁵⁶ *R v Bournemouth Community and Mental Health NHS Trust* [1999] 1 AC 458. Toto rozhodnutí bylo následně překonáno Evropským soudem pro lidská práva, podle něhož „používat stav nouze jako standard by znamenalo, že neexistují procesní záruky k ochraně proti svévolnému zbavení svobody“. Srov. Law Reform Commission Consultation Paper on Duress and Necessity, Dublin, 2006, s. 89, bod 4.07

dvojčata)¹⁵⁷ z roku 2000. Soud se zde předběžně vyjádřil k přípustnosti oddělení siamských dvojčat Mary a Jodie, z nichž první nadměrně zatěžovalo orgány druhého a tím jej postupně zabíjelo. Lékařský posudek stanovil, že pokud by dvojčata nebyla oddělena, zemřela by obě, zároveň ale, že oddělení povede k jisté smrti jednoho z dětí (Mary). Lékaři tedy museli volit mezi úmyslným usmrcením Mary nebo úmyslným porušením povinnosti zachránit Jodie, jinými slovy zabít jedno nebo nechat zemřít obě. Jelikož rodiče se zákrokem nesouhlasili, požádali lékaři o předběžný souhlas soud a ten povolil operativní oddělení a připustil tím obhajobu stavem nouze v případě jinak protiprávního zabití. Zároveň v té souvislosti potvrdil, že hrozící nebezpečí nemusí být protiprávní.

V oblasti irského práva se soud k obhajobě stavem nouze vyjádřil v tom smyslu, že v Irsku jinak protiústavní potrat je výjimečně přípustný k záchraně života matky (nikoli však pouze jejího zdraví). Život byl v konkrétním případě ohrožen sebevražednými sklony čtrnáctileté dívky, která otěhotněla v důsledku znásilnění.¹⁵⁸ Krajní nouze tedy vyloučila trestnost potratu.

4.3.6 Donucení okolnostmi

Výhrůžka sebevraždou se objevila i v poměrně nedávném britském případě *Martin*¹⁵⁹, kde soud přijal obhajobu spočívající v tzv. donucení okolnostmi (*duress of circumstances*), britskou verzi krajní nouze. Rozdíl od irského „stavu nouze“ (*necessity*)

---

¹⁵⁷ *Re A (Children)* [2000] 4 All ER 961

¹⁵⁸ AG v. X (1992) IESC 1, Law Reform Commission Consultation Paper on Duress and Necessity, s. 87, fn 3

¹⁵⁹ R v Martin [1989] 1 All ER 652; tamtéž s. 97

spočívá v tom, že donucení nezabavuje čin protiprávnosti, způsobuje jen beztrestnost tam, kde vůle podlehla nebezpečí. Zato stav nouze ospravedlňuje, zbavuje protiprávnosti tam, kde obžalovaný vědomě „porušil“ zákon, aby nebezpečí zabránil. Jde o podobné rozlišení jako v §34 a §35 německého trestního zákoníku.¹⁶⁰ Obžalovaný v případě *Martin*¹⁶¹ řídil v nezpůsobilém stavu, aby dopravil nevlastního syna do práce. K tomu ho v obavě, že syn pozdním příchodem ztratí zaměstnání, donutila manželka, u níž byla prokázána psychická porucha, která by skutečně s největší pravděpodobností vedla k uskutečnění sebevražedných hrozeb.

Ve Velké Británii je vyžadována objektivní přiměřenost a bezprostřední hrozba smrti či těžké újmy na zdraví. Pokud je takto dán objektivní stav nouze, porota posuzuje zaprvé, zda obžalovaný jednal přiměřeně okolnostem, jak je subjektivně vnímal a zadruhé, zda by „střízlivá, přiměřeně odolná osoba“¹⁶² sdílející vlastnosti obžalovaného jednala tak jako on. Navíc jednající musel mít přiměřené důvody k obavě z existence hrozby a je požadována absence předchozího protiprávního jednání.¹⁶³

4.4 Shrnutí

Z uvedeného je patrné, že uplatnění obhajoby sebeobranou či stavem nouze v zemích systému *common law* závisí na podobných, i když jinak formulovaných podmínkách jako nutná obrana a krajní nouze podle našeho trestního zákona.

---

¹⁶⁰ Strafgesetzbuch, Kommentar, Verlag C.H. Beck, München 2006. Solnař používá výrazy ospravedlňující a omlouvající nouze. (*Rechtfertigender a Entschuldigender Notstand*). V angloamerické doktríně *justification* a *excuse*.

¹⁶¹ viz pozn. pod čarou č. 159

¹⁶² Law Reform Commission Consultation Paper on Duress and Necessity, s. 98, bod 4.36

¹⁶³ tamtéž s. 100, bod 4.42

Co se týče práva sebeobranu, dovoluje k obraně osob a majetku použít sílu přiměřenou okolnostem, jak se jeví jednající osobě. Útok musí bezprostředně hrozit a ve většině států je opouštěn požadavek jeho určité vyšší závažnosti. Útok však musí být protiprávní. Použití síly musí být nutné a potřebné, proporcionalita následků podobně jako u nás nastupuje jen v případě hrubého nepoměru. Existence možnosti ustoupit hraje roli při posuzování přiměřenosti, není již tedy striktním požadavkem subsidiarity jako dříve. Při obraně v obydlí se subsidiarita nepožaduje vůbec a meze obrany jsou širší. Pokud bránící se osoba objektivně překročila stanovené meze a způsobila smrt, ale subjektivně považovala použitou sílu za potřebnou, připadá v úvahu privilegovaná skutková podstata zabití.

Obhajoba stavem nouze vyžaduje tak jako v českém právu existenci bezprostředně hrozícího nebezpečí a jeho odvrácení za splnění podmínky subsidiarity a proporcionality. Nebezpečí spočívá ve vnějších okolnostech, které omezují volbu jednající osoby na jednání, které, ač jinak trestné, se jeví jako nevyhnutelné a jako relativně menší zlo. V některých jurisdikcích (například Velká Británie) je požadována minimální intenzita hrozícího nebezpečí v podobě smrti či vážné újmy na zdraví.

5 Stanovisko k domácí úpravě *de lege ferenda*

Z hlediska potenciálních budoucích změn platné právní úpravy považuji za přínosné kroky, které v oblasti okolností vylučujících protiprávnost obsahuje návrh nového trestního zákoníku.¹⁶⁴ Jedná se především o zavedení privilegované možnosti mimořádného snížení trestu odnětí svobody při excesu bez splnění obecných podmínek, navíc bez omezení plynoucího z minimální hranice, pod níž jinak nelze trest snížit. Dále je třeba přivítat návrh diferencování trestných činů proti životu zavedením skutkové podstaty zabití, která by dle mého názoru mohla privilegovat úmyslné usmrcení v excesu spáchaném slovy §139 návrhu v „rozrušení, strachu, úleku, zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.“ Z hlediska bránících se osob lze uvažovat o rozšíření takového zvýhodnění jednání v některých druzích afektu až k beztrestnosti. Stejně tak považuji za stále aktuální otázku vyloučení trestní odpovědnosti za nedbalostní exces, jak jej opakovaně, i když ne jednohlasně, požadovala naše nauka. Pro úplnost je třeba zmínit navrhované výslovné zakotvení absence povinnosti snášet nebezpečí mezi podmínkami krajní nouze.

V úpravě systémů *common law* považuji za inspirující širší meze přípustné obrany v obydlí oproti jiným místům. Ačkoli se lze setkat s námitkou, že vyplývají spíše z relativně užších mezí obrany mimo obydlí, považoval bych takové zdůraznění nedotknutelnosti obydlí i v rámci nutné obrany za krok správným

---

¹⁶⁴ Vládní návrh č. 410 z roku 2008, §58 odst. 6.

směrem. Mohlo by jít o demonstrativní výčet okolností charakterizujících způsob útoku, mezi nimiž by figurovala skutečnost, že útok byl spáchán v obydlí obránce.

S ohledem na zájmy osob bránících se útoku nebo jednajících v krajní nouzi by bylo možno uvažovat o zdůraznění subjektivního hlediska jednající osoby při posouzení situace, zejména s přihlédnutím k jejímu psychickému stavu. Toho by mohlo být dosaženo výslovným uvedením tohoto postulátu v zákoně, například upřesněním pojmu „způsob útoku“ slovy „jak se důvodně jevil bránící se osobě“.

6 Závěr

V této práci jsem se pokusil popsat instituty nutné obrany a krajní nouze s ohledem na pojem a důsledky vybočení z jejich mezí. Dále jsem zařadil exkurz do odpovídající úpravy v angloamerickém právu. Na závěr jsem vybral několik myšlenek, jejichž realizace by dle mého názoru mohla přispět ke zlepšení současné právní úpravy.

Nejprve jsme se tedy věnovali obecnému pojednání o nutné obraně a krajní nouzi s uvedením podmínek a mezí, za jejichž splnění lze v jejich rámci jednat. Vzájemné rozlišení takových podmínek, které stav nutné obrany či krajní nouze konstituují (existence útoku nebo jiného nebezpečí přímo hrozícího či trvajících proti zájmu chráněnému trestním zákonem, u krajní nouze navíc subsidiarita a neexistence povinnosti nebezpečí snášet), od mezí, v nichž se lze při jednání samotném pohybovat (zcela zjevná nepřiměřenost obrany způsobu útoku potažmo disproporce následků při odstraňování nebezpečí), bylo potřeba k dalším úvahám o překročení těchto mezí. Stručně byla zmíněna také otázka tzv. putativní nutné obrany a krajní nouze. Posléze jsme se soustředili na problematiku excesu, tedy vybočení ze zmíněných podmínek a mezí těchto okolností vylučujících protiprávnost. Hledisko přiměřenosti akcí u nutné obrany bylo konfrontováno s hlediskem proporcionality následků u krajní nouze. Zabývali jsme se zejména pojmy, s nimiž zákon operuje při konstrukci intenzivního excesu z mezí nutné obrany. Odkazy na judikaturu snad posloužily k jejich bližšímu vysvětlení

a aplikaci. Byly vymezeny pojmy útok, jeho způsob, nepřiměřenost obrany a její kvalifikování slovy „zcela zjevně“.

Dále bylo pojednáno o důsledcích, které trestní právo s překročením mezí nutné obrany a krajní nouze spojuje. Jejich cílem by mělo být zohlednění skutečnosti, že pachatel zasahoval k ochraně hodnot, které chrání i právní řád, ale z určitých důvodů, které mohly být mimo jeho kontrolu, vykročil ze sféry dovoleného jednání. Byly zmíněny jak důsledky obsažené v trestním zákoně *de lege lata*, tak další možná řešení navrhovaná naukou a inspirovaná zahraničními právními úpravami. K prvním náleží fakultativní ukládání trestu při dolní hranici zákonné sazby nebo jeho mimořádné snížení (jen pro trest odnětí svobody) pod tuto hranici až k úplnému upuštění od potrestání. Druhá skupina řešení zahrnuje zvláštní obligatorní snížení trestu až k upuštění od potrestání za jednání v excesu, formulaci privilegovaných skutkových podstat činů spáchaných v excesu, anebo vyloučení trestnosti excesu vyvolaného některými druhy afektu či spáchaného z nedbalosti.

V další části jsme se zabývali instituty, jež plní roli nutné obrany a krajní nouze v právních řádech některých zemí systému *common law*, především Irské republiky. Nejčastěji na konkrétních precedentních rozsudcích jsme průběžně poukazovali na odlišné anebo shodné znaky s naší úpravou. Za zmínku stojí přípustnost širšího použití síly na obranu v obydlí, postupný ústup od požadavku subsidiarity jednání v sebeobraně a jednoznačný důraz na subjektivní vnímání okolností případu osobou jednajícího. Obdoba krajní nouze nemá tak zřetelné obrysy vzhledem ke spíše výjimečnému výskytu takových kauz před soudem a v souvislosti s existencí konkurující obhajoby bezprávným donucením.

Na závěr jsem na základě provedeného rozboru identifikoval několik problémových oblastí, v nichž připadá v úvahu změna právní úpravy de lege ferenda tak, aby lépe odpovídala zájmům osob bránících se útoku nebo jednajících v krajní nouzi. Sem spadá především okruh dostupných nástrojů, které má právní řád k zohlednění skutečnosti, že byly překročeny meze jinak dovoleného ba nanejvýš žádoucího jednání. Rovněž tak sem náleží apel na určitou velkorysost orgánů činných v trestním řízení při posuzování toho, zda vůbec byly meze zaviněně překročeny a co k tomu vedlo, zvláště s přihlédnutím k psychickému stavu bránící se osoby.

BIBLIOGRAFIE

- Ashworth, A., Principles of Criminal Law, 3rd ed., Oxford University Press, New York 1999
- Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, in: AUC Iuridica 1, Praha 1986
- Císařová, D., Mitlöhner, M.: K problematice okolností vylučujících protiprávnost, in: Československá kriminalistika 2/1983
- Císařová, D.: K podnětům sovětské právní úpravy překročení mezí nutné obrany pro československou právní úpravu, in: Socialistická zákonnost 2/1982
- Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany, in: Sborník prací z trestního práva, Univerzita Karlova, Praha 1969
- Dolenský, A.: Poznámky k rekodifikaci, in: Trestní právo 11/96
- Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany, in: Bulletin Advokacie 1/1994
- Fremr, R., Zelenka, P.: K výkladu ustanovení §13 trestního zákona, in: Právní praxe, ročník XLII., č. 6, 1994
- Hanly, C.: An Introduction to Irish Criminal Law, 2nd ed., Gill&Macmillan Ltd., Dublin 2006
- Hruška, J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, in: Trestní právo 12/2007
- Jebavý, M.: Vybočení z mezí nutné obrany, in: Socialistická zákonnost 1975
- Jefferson, M.: Criminal Law, 5th ed., Pearson Education Ltd., Harlow, England 2001

- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Obecná a Zvláštní část, 3. vyd., Linde, Praha 2008
- Judicial Commission of New South Wales: Partial Defences to Murder in New South Wales, 1990-2004, Sydney 2006
- Kratochvíl, V.: Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby (1. část), in: Bulletin Advokacie 5/2008
- Kubová, O.: K některým otázkám krajní nouze, in: Bulletin Advokacie 10/1998
- Kuchta, J.: Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno 1999
- Lata, J.: Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích, in: Trestní právo 2/1999
- Law Reform Commission: Consultation Paper on Duress and Necessity, Dublin 2006
- Law Reform Commission: Consultation Paper on Legitimate Defence, Dublin 2006
- McAuley, F., McCutcheon, J. P.: Criminal Liability, Round Hall Sweet&Maxwell, Dublin 2000
- McCrossan, R.: Cases and Comments, in: Irish Criminal Law Journal Vol. 17, No. 1, 2007
- McCutcheon, P., Hanlon, L: A Review of the Jurisprudence of the Court of Criminal Appeal 2002-04: Principles and General Themes, in: Judicial Studies Institute Journal 5:1, 2005
- Mousourakis, G.: Criminal Responsibility and Partial Excuses, Ashgate Publishing Ltd., Hants, England 1998
- Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, ASPI, a.s., Praha 2007

- Ormerod, D.: Smith & Hogan Criminal Law, 11th ed., Oxford University Press, London 2005
- Polášek, Z. a kol.: Některé problémy vyloučení krajní nouze, in: Právník 1975
- Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, Orac, Praha 2002
- Solnař, V. a kol.: Základy trestní odpovědnosti, Orac, Praha 2003
- Spencer, K: Defence of the Realm, in: Law Society Gazette, March 2007
- Strafgesetzbuch, Kommentar, 27. Auflage, C.H. Beck, München 2006
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl., 6. vyd., C.H.Beck, Praha 2004
- Teschler, E.: K některým otázkám nutné obrany, in: Trestní právo 10/1997
- Vokoun, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, in: AUC Iuridica 3, Praha 1989
- Yeo, S.: Unrestrained Killings and the Law, Oxford University Press, Delhi 1998
- Zigo, J.: Vybočenie z medzí nutnej obrany, in: Socialistická zákonnost 1971

Odkazy sítě internet:

- Burns, P.: Nally case reaction,
http://www.mayonews.ie/index.php?option=com_content&task=view&id=760&Itemid=38 ve stavu k 17.listopadu 2008
- Reinhart, Ch.: Castle Doctrine and Self-defense
<http://www.cga.ct.gov/2007/rpt/2007-R-0052.htm> ve stavu k 28.listopadu 2008
- Samek, M.: Bránil se opilému útočníkovi, dostal deset let vězení, http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/branal-se-opilemu-utocnikovi-dostal-deset-let-vezeni_91193.html ve stavu k 25. listopadu 2008
- Vládní návrh nového trestního zákoníku s důvodovou zprávou č. 410 z roku 2008 dostupný na www.justice.cz
- Vysvětlivky zkratk názvů sbírek rozhodnutí z oblasti angloamerického práva
http://www.legalabbrevs.cardiff.ac.uk/search_abbrev.jsp

Judikatura je citována pomocí čísla, pod kterým byla publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek – část trestní, za lomítkem je rok vydání (například R 9/1988). Alternativně je použita spisová značka. Zahraniční judikatura je uvedena kurzívou.

Resumé

Excessive Use of Force in Self-defence and Necessity – the term and legal implications

This work is submitted as a Master thesis on the Charles University in Prague, Faculty of Law. It deals with the use of excessive force in self-defence and necessity, the terms used to evaluate such excess and the implications that it has in the Czech law and in some common law jurisdictions, namely in the Irish republic.

In the introductory chapters I have described the general meaning and the use of self-defence and necessity in the Czech legal doctrine. What follows are the limitations placed on these defences under the Czech Criminal Code. Then I went on to explain the specifics of excessive use of force in situations where there was some necessity to use force, but the force actually used did not fit within the relatively broad boundaries of the Czech reasonableness test. The terms used in this context are also defined and the legal implications of such an excess are further elaborated on. I have briefly referred to the changes proposed by the new Criminal Law Bill.

The following part deals with the pleas of necessity and self-defence under the Irish law, specifically addressing the recognition of excessive self-defence as a partial defence to a murder charge. Where appropriate, the relevant cases from around the common law jurisdictions have been cited to complete the issues that have not been raised in the Irish context. References to the similarities and

differences in comparison to the Czech doctrine have been strived throughout the chapter.

Before concluding, I have suggested some issues which I deemed suitable for potential revision and reform of the law as it stands today. These include the available means of preferential treatment of excess in contrast to general rules of criminal responsibility, namely in the area of sentencing.

Klíčová slova

nutná obrana – krajní nouze - překročení mezí exces

Catchwords

self-defence – necessity - excessive use of force